

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ & ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ακαδημαϊκό έτος 2022-2023

Διπλωματική Εργασία

Η έκρηξη του πυρηνικού αντιδραστήρα στο Τσερνόμπιλ και η
αποτύπωσή της στον Ελληνικό Τύπο της περιόδου (28/4/1986 -
30/5/1986).

Καλλιόπη Ελένη Λιδωρικιώτη
Αριθμός Μητρώου: 01251120M013

Επιβλέπων: Κώστας Κατσάπης

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Κώστας Κατσάπης, ΕΔΙΠ, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Βασίλης Μπογιατζής, ΕΔΙΠ, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Φωτογραφία Εξωφύλλου: Στιγμιότυπο από τη σειρά *Chernobyl*, παραγωγής HBO.
Πηγή: hbo.com/chernobyl

Συντομογραφίες

ΔΕΑΕ: Διεθνής Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας

ΕΔΑ: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

ΕΕΑΕ: Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΡΤ: Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΕΦΙΕ: Ένωση Φυσικών Ιατρικής Ελλάδας

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΚΚΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

ΠΑΚΟΕ: Πανελλήνιο Κέντρο Οικολογικών Ερευνών

ΠΑΣΟΚ: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

ΠΟΥ: Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΠΣΕ: Παγκόσμιο Συμβούλιο Ειρήνης

ΙΑΕΑ: International Atomic Energy Agency

ΚGB: Επιτροπή για την Κρατική Ασφάλεια (Μυστικές Υπηρεσίες της ΕΣΣΔ)

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου)

RBMK: Κατηγορία Σοβιετικού Αντιδραστήρα Πυρηνικής Ενέργειας

SDI: Strategic Defense Initiative γνωστό και ως "Star Wars"

TASS: Σοβιετικό/Ρωσικό Πρακτορείο Ειδήσεων

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	6
Το διεθνές πλαίσιο.....	7
Ελλάδα.....	10
Το Τσερνόμπιλ.....	12
Οι εφημερίδες.....	13
Η μελέτη του Τύπου 28/4-30/5 1986.....	15
Συμπεράσματα.....	51
<i>Chernobyl</i> , η Σειρά.....	57
Επίλογος.....	65
Πηγές.....	67
Βιβλιογραφία.....	68

Πίνακας Εικόνων

Εικόνα 1 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 30/4/1986.....	17
Εικόνα 2 Εφημερίδα Βραδυνή 30/4/1986	18
Εικόνα 3 Εφημερίδα Έθνος 30/4/1986	19
Εικόνα 4 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 2/5/1986.....	21
Εικόνα 5 Εφημερίδα Βραδυνή 2/5/1986	22
Εικόνα 6 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 3/5/1986.....	23
Εικόνα 7 Εφημερίδα Βραδυνή 6/5/1986	25
Εικόνα 8 Εφημερίδα Έθνος 6/5/1986	26
Εικόνα 9 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 7/5/1986.....	27
Εικόνα 10 Εφημερίδα Βραδυνή 7/5/1986	28
Εικόνα 11 Εφημερίδα Έθνος 7/5/1986	29
Εικόνα 12 Εφημερίδα Έθνος 7/5/1986	30
Εικόνα 13 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 8/5/1986.....	31
Εικόνα 14 Εφημερίδα Βραδυνή 8/5/1986	32
Εικόνα 15 Εφημερίδα Έθνος 8/5/1986	33
Εικόνα 16 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 9/5/1986.....	34
Εικόνα 17 Εφημερίδα Έθνος 9/5/1986	36
Εικόνα 18 Εφημερίδα Βραδυνή 10/5/1986	37
Εικόνα 19 Εφημερίδα Έθνος 10/5/1986	38
Εικόνα 20 Εφημερίδα Βραδυνή 12/5/1986	39
Εικόνα 21 Εφημερίδα Βραδυνή 13/5/1986	41
Εικόνα 22 Εφημερίδα Έθνος 13/5/1986	42
Εικόνα 23 Εφημερίδα Βραδυνή 14/5/1986	43
Εικόνα 24 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 15/5/1986.....	44
Εικόνα 25 Εφημερίδα Έθνος 15/5/1986	45
Εικόνα 26 Εφημερίδα Βραδυνή 16/5/1986	46
Εικόνα 27 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 17/5/1986.....	47
Εικόνα 28 Εφημερίδα Έθνος 17/5/1986	48
Εικόνα 29 Εφημερίδα Βραδυνή 19/5/1986	49
Εικόνα 30 Καταχώρηση ΕΒΓΑ 8/5/1986.....	55
Εικόνα 31 Καταχώρηση ΜΙΜΙΚΟΣ 20/5/1986.....	55
Εικόνα 32 Γελοιογραφία του Στάθη, Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 8/5/1986	56
Εικόνα 33 Γελοιογραφία του Στάθη, Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 15/5/1986	56

«Τι ήταν για την υπόλοιπη ανθρωπότητα το Τσέρνομπιλ; Μια είδηση στα δελτία ειδήσεων, ένας πανικός των πρώτων ημερών, συζητήσεις και χάρτες για το εάν αφορά τη δική μας επικράτεια και κατά πόσο, κατόπιν μια εσχατολογική αναφορά σε εκ του ασφαλούς συζητήσεις, τέλος μια δυσοίωνη και αποκρουστική λέξη δίχως μνήμη.»¹

Εισαγωγή

Το άκουσμα της λέξης “Τσερνόμπιλ” γεννάει αρνητικά συναισθήματα ακόμα και 37 ολόκληρα χρόνια μετά την έκρηξη στον τέταρτο πυρηνικό αντιδραστήρα του πυρηνικού σταθμού ηλεκτρικής ενέργειας Β.Ι.Λένιν. Από τις 26 Απριλίου του 1986 το τοπωνύμιο “Τσερνόμπιλ” -μια ουκρανική κωμόπολη στα σύνορα της Λευκορωσίας εντός της επικράτειας της Σοβιετικής Ένωσης, θα γινόταν συνώνυμο με την πυρηνική καταστροφή. Η καθυστερημένη ενημέρωση από πλευράς ΕΣΣΔ σε συνδυασμό με την άγνοια επί των πυρηνικών, δημιούργησαν ένα κλίμα ανασφάλειας στην ευρωπαϊκή ήπειρο και ένα κύμα πανικού στην Ελλάδα.

Η παρούσα εργασία θα μελετήσει τρεις εφημερίδες της εποχής (*Ριζοσπάστης*, *Βραδυνή*, *Έθνος*) σε διάρκεια ενός μήνα από το δυστύχημα, για να εξετάσει το πως προκλήθηκε αυτός ο πανικός, μέσα από το πολιτικό πρίσμα της κάθε εφημερίδας. Θα προηγηθεί μία σκιαγράφηση του διεθνούς πλαισίου της εποχής καθώς και της κατάστασης που επικρατούσε εντός της Ελλάδας στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Ξεχωριστό μικρότερο κομμάτι θα αφιερωθεί στην πολυβραβευμένη τηλεοπτική σειρά του HBO, *Chernobyl*, και στις αντιδράσεις που προκάλεσε το 2019.

Το χειρότερο πυρηνικό δυστύχημα στην ιστορία, σφράγισε την δεκαετία του 1980 και έθεσε το περιβάλλον στο επίκεντρο της συζήτησης, παγκοσμίως. Σε μια εποχή με περιχαρακωμένα σύνορα, ένα τέτοιο συμβάν υπενθύμισε την μηδαμινή σημασία των συνόρων στα περιβαλλοντολογικά ζητήματα, ενώ καλλιέργησε οικολογικές συνειδήσεις.

¹ Σβετλάνα Αλεξέβιτς, *Τσέρνομπιλ, Ένα χρονικό του Μέλλοντος*, Πατάκης, Αθήνα 2015, σ.16.

Το διεθνές πλαίσιο

Ο όρος Ψυχρός Πόλεμος πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον βρετανό συγγραφέα George Orwell τον Οκτώβριο του 1945 -δύο μήνες μετά την ρίψη των αμερικανικών ατομικών βομβών στην Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι, για να περιγράψει το μεταπολεμικό καθεστώς ακήρυχτου πολέμου μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής, των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης. Ο πόλεμος αυτός ήταν πολυμέτωπος και πολυεπίπεδος. Από το μέτωπο της πολιτικής-οικονομίας και το δίπολο φιλελεύθερου καπιταλισμού και κομμουνισμού, έως τα επιστημονικά και τεχνολογικά επιτεύγματα κυρίως όσον αφορά τα πυρηνικά οπλοστάσια των δύο δυνάμεων. Δεν θα πρέπει να λησμονεί κανείς την μάχη στο ιδεολογικό-πολιτισμικό επίπεδο. Οι Αμερικάνοι πιστοί στην ατομική ελευθερία και στους νόμους της αγοράς, ενώ οι Σοβιετικοί στην κοινωνική δικαιοσύνη, τον κολεκτιβισμό και τον κρατικό σχεδιασμό. Ο Ψυχρός Πόλεμος επίσης επηρέασε όλους τους τομείς της μεταπολεμικής κουλτούρας, μέσω κυρίως της εικόνας -κινηματογράφος και τηλεόραση, προβάλλοντας πάντα οι δύο αντίπαλοι, εαυτούς ως ισχυρότερους και τελικά νικητές. Θα πρέπει να σημειωθεί πως μέχρι την δεκαετία του 1980, νικήτριες στο τελευταίο αυτό σκέλος του πολέμου αναδείχθηκαν οι ΗΠΑ, καθώς η εικόνα των αμερικανικών ταινιών και σειρών είχε κατακλύσει τις μικρές και μεγάλες οθόνες παγκοσμίως.²

Η καταστροφή της Ευρωπαϊκής ηπείρου, ως κύριο πεδίο των μαχών του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, και η εξόντωση του ναζισμού μαζί με την ήττα της Ιαπωνίας άφησαν ένα κενό εξουσίας το οποίο Ηνωμένες Πολιτείες και Σοβιετική Ένωση έσπευσαν να καταλάβουν. Οι Αμερικανοί διέκριναν μία πιθανή ροπή των ευρωπαίων προς τα αριστερά, μετά και από τα αποτυχημένα μεσοπολεμικά ολοκληρωτικά καθεστώτα που κυρίευσαν τις Ευρωπαϊκές χώρες, που σε συνδυασμό με την τεράστια δύναμη του Κόκκινου Στρατού θα μπορούσαν να μετατρέψουν την Ευρώπη κόκκινη, γεγονός που φυσικά το απεύχονταν. Το, εκατομμυρίων δολαρίων, σχέδιο του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Marshall, έδωσε στην Ευρώπη την δυνατότητα να ανασυγκροτηθεί, αλλά και στις ΗΠΑ να αντικρούσουν τον πιθανό κίνδυνο του κομμουνισμού. Η ίδρυση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO) το

² Odd Arne Westad, «The Cold War and the international history of the twentieth century», στο Melvyn P. Lefler and Odd Arne Westad (ed.), *The Cambridge History of the Cold War, Volume 1, Origins*, Cambridge University Press, Cambridge 2010, σ.1-19

1949, μιας αμυντικής συμμαχίας των Ηνωμένων Πολιτειών και χωρών της Δυτικής Ευρώπης, είχε τον ίδιο ακριβώς στόχο. Η απάντηση της άλλης πλευράς ήταν η σύναψη του Συμφώνου της Βαρσοβίας το 1955, το οποίο αποτελείτο από την ΕΣΣΔ και τα κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης.³

Ο πόλεμος της Κορέας το 1950-53 -και ενώ οι κομμουνιστές είχαν ήδη επικρατήσει το 1949 στην Κίνα, ήταν ο πρώτος από μία σειρά περιφερειακών πολέμων που έλαβαν χώρα παγκοσμίως στους οποίους -κατά κύριο λόγο- οι δύο υπερδυνάμεις δεν ενεπλάκησαν άμεσα, αλλά είτε χρηματοδότησαν, είτε ενίσχυσαν την υλικοτεχνική υποδομή των αντιμαχόμενων. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 η παγκόσμια κατάσταση ήταν σχετικά σταθερή με την ύπαρξη μιας σιωπηρής συμφωνίας μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων που αναγνώριζαν σε γενικές γραμμές τις σφαίρες επιρροής του αντιπάλου. Όταν, στις αρχές της δεκαετίας του 1950, η Σοβιετική Ένωση απέκτησε πυρηνικά όπλα ο πόλεμος μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, έμοιαζε με σενάριο ολοκληρωτικής καταστροφής του πλανήτη. Ο φρενήρης ανταγωνισμός εξοπλισμών αμοιβαίας καταστροφής ήταν πλέον γεγονός.⁴

Μετά την κρίση των Πυραύλων της Κούβας το 1962, η κατάσταση έδειξε να ομαλοποιείται και να μπαίνει σε μία περίοδο ύφεσης (*détente*) -το 1973 υπογράφηκε συνθήκη για την αποτροπή πυρηνικού πολέμου, η οποία έληξε το 1979. Οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 αλλά και του 1979 ενίσχυσαν τη δυτική ανασφάλεια απέναντι στη Σοβιετική Ένωση που με ιδιαίτερη ικανοποίηση αντιμετώπισε την αύξηση των τιμών του πετρελαίου. Οι Σοβιετικές νίκες ανά τον κόσμο, στο Βιετνάμ και την Νοτιοανατολική Ασία, στην Αφρική και στην Λατινική Αμερική -Νικαράγουα, σε συνδυασμό με τις αμερικανικές ήττες όπως εκείνη στο Ιράν, οδήγησαν σε έξαρση τις αμερικανικούς φόβους για επιθετική σοβιετική πολιτική. “Δεύτερος Ψυχρός Πόλεμος” ήταν ο όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το επίπεδο της έντασης που διέκρινε την περίοδο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν -τον Δεκέμβριο του 1979, αλλά και το ενδεχόμενο εγκατάστασης νέων σοβιετικών πυραύλων μέσου βεληνεκούς στην Ευρώπη ήταν οι δύο σημαντικότερες

³ Robert Tignor, Jeremy Adelman, Stephen Aron, Stephen Kotkin, Suzanne Marchand, Gyan Prakash, Michael Tsin, *Worlds Together, Worlds Apart, Volume 2: From 1000 CE to the Present*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London 2002, σ.757-760.

⁴ Hobsbawm Eric, *Η Εποχή των Ακρων, Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, Θεμέλιο, Αθήνα 2010, σ.289-313.

εξελίξεις. Στις αρχές του 1980 οι Ηνωμένες Πολιτείες ξεκινούν να στέλνουν βοήθεια προς τους μουτζαχεντίν στο Αφγανιστάν που αντιστέκονταν στη Σοβιετική κατοχή, ανακοινώνουν εμπάργκο σιτηρών στη Σοβιετική Ένωση ενώ ενορχηστρώνουν και το εμπάργκο των δυτικών χωρών στους επικείμενους Ολυμπιακούς Αγώνες της Μόσχας.⁵

Η απάντηση του NATO στο ζήτημα των σοβιετικών πυραύλων, ήταν η εγκατάσταση πυραύλων Πέρσινγκ και Κρουζ στις ευρωπαϊκές χώρες-μέλη του, γεγονός που πυροδότησε το μαζικότερο φιλειρηνικό κίνημα από την δεκαετία του 1960. Το ζήτημα του πυρηνικού αφοπλισμού τέθηκε και πάλι στο επίκεντρο με την άνοδο το 1985 του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ⁶ στην ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ. Η πρώτη θητεία του Αμερικανού προέδρου Ρόναλντ Ρέιγκαν με την επιθετική στρατηγική και το αμυντικό πρόγραμμα “Star Wars”,⁷ που προσπάθησε να επαναφέρει σε θέση ισχύος τις ΗΠΑ, συνηγόρησε στην επιλογή του Γκορμπατσόφ.⁸ Η πολιτική της διαφάνειας -γκλάσνοστ- και της αναδιάρθρωσης -περεστρόικα- που προσπάθησε να εφαρμόσει, θα τον ξεχώριζαν από τους προκατόχους του, ενώ θα ήταν εκείνος στο τιμόνι της χώρας όταν θα “έσκαγε” το θέμα του Τσερνόμπιλ.

⁵ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η έναρξη του δεύτερου Ψυχρού Πολέμου», *Καθημερινή*, Αρ. 31229, 29/1/2023, σ.32.

⁶ (1931-2022) Το 1985 εξελέγη Γενικός Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Διέφερε από τους προκατόχους του, κατά το ότι είχε την καλύτερη παιδεία, ενώ είχε ταξιδέψει πριν βρεθεί στην ηγεσία, εκτός ΕΣΣΔ και Ανατολικού Μπλοκ. John A. Mazis, «Ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ και η Κατάρρευση του Κομμουνισμού στη Σοβιετική Ένωση», στο Θεοδόσης Καρβουναράκης (επιμ.), *Ο Ψυχρός Πόλεμος. Μια Διεπιστημονική Προσέγγιση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2012 σ.265-269.

⁷ Το αμυντικό πρόγραμμα Strategic Defense Initiative (SDI), με την κωδική ονομασία *Star Wars*, ανακοινώθηκε από τον πρόεδρο των ΗΠΑ Ronald Reagan τον Μάρτιο του 1983. Επρόκειτο για ένα αμυντικό πυραυλικό σύστημα που είχε ως σκοπό την προστασία των ΗΠΑ σε περίπτωση επίθεσης από βαλλιστικά πυρηνικά όπλα (διηπειρωτικούς και υποβρύχιους βαλλιστικούς πυραύλους). Matthew Evangelista, «Explaining the End of the Cold War: Turning Points in Soviet Security Policy», στο Olav Njølstad (ed.), *The Last Decade of the Cold War, From Conflict Escalation to Conflict Transformation*, Frank Cass, London and New York 2004, σ.118-134.

⁸ Melvyn p. Leffler, «The Beginning and the End», *στο ίδιο*, σ.40-41.

Ελλάδα

Στο εσωτερικό, μετά την πρώτη επταετία της πρώιμης μεταπολίτευσης και την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ, το ΠΑΣΟΚ παρέμεινε στην εξουσία για ολόκληρη σχεδόν τη δεκαετία του 1980 έπειτα από την επικράτησή του σε δύο διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις. Και εάν οι εκλογές του 1981 αποτέλεσαν τον θρίαμβο της “Αλλαγής” - ενός συνθήματος τόσο ισχυρού και ταυτόχρονα τόσο ασαφούς, εκείνες του 1985 σηματοδότησαν μια πολυδιάστατη τομή, σύμφωνα με τον Βούλγαρη, καθώς οι δύο αυτές θητείες σηματοδεύτηκαν από σημαντικές διαφορές. Η Ελλάδα το 1986 βρίσκεται στην δεύτερη τετραετία διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, ένα χρόνο μετά το “σημαδιακό” 1985.⁹ Στην πρώτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ καθρεφτίζονται οι σημαντικές αλλαγές στις συνειδήσεις και τις νοοτροπίες της μεταπολιτευτικής Ελλάδας. Η κατάργηση της νομοθεσίας και των συμβόλων του εμφυλίου, η αναγνώριση της εαμικής αντίστασης, ο εκσυγχρονισμός του οικογενειακού δικαίου, η κατάργηση της προίκας, η αποποινικοποίηση της μοιχείας και η καθιέρωση του πολιτικού γάμου, η ενίσχυση του κράτους πρόνοιας είναι μία σειρά μέτρων που οδήγησαν στον πολιτισμικό εκσυγχρονισμό της δεκαετίας του 1980. Η δημοσιονομική πολιτική της πρώτης τετραετίας του ΠΑΣΟΚ, με τις γενναίες αυξήσεις σε μισθούς και συντάξεις έδωσαν την εντύπωση μιας αναδιανομής του πλούτου και ευμάρειας για περισσότερες κοινωνικές ομάδες και με τον τρόπο αυτό τα ταξικά σύνορα φάνηκαν να καταλύονται. «Η ομογενοποίηση του σώματος των πολιτών ήταν η προϋπόθεση για τη θεμελίωση κοινωνικών θεσμών, οι οποίοι αποδείχτηκαν οι μακροβιότεροι και με απρόσκοπτη λειτουργία στον βίο της Ελλάδας».¹⁰ Η συλλογική μνήμη της περιόδου, παρόλο που μετά το 1985 ασκήθηκε μια περιοριστική οικονομική πολιτική, επικεντρώνεται στην ευμάρεια της ταχέως διευρυνόμενης μεσαίας τάξης.¹¹

Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής η “αλλαγή” εξέφραζε τον έντονο αντιαμερικανισμό της μεταπολιτευτικής περιόδου, πιθανότατα σαν μοχλός για την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, σύμφωνα με τον Χατζηβασιλείου. Παρά την

⁹ Γιάννης Βούλγαρης, *Η Μεταπολίτευση στην Ελλάδα 1974-2009*, Πόλις, Αθήνα 2013, σ.113

¹⁰ Αντώνης Λιάκος, *Ο ελληνικός 20ος αιώνας*, Πόλις, 2022, σ.420.

¹¹ Βασίλης Βαμβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα στη Δεκαετία του '80, Κοινωνικό Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014, σ.ΧLIV

αντιαμερικανική ρητορεία ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν οδήγησε την χώρα εκτός NATO, ενώ υπέγραψε και την συμφωνία για τις αμερικανικές βάσεις το 1983, παρόλες τις εντάσεις και τις αναβολές.¹²

Τα πιο σημαντικά γεγονότα του 1986 στο εσωτερικό της χώρας είναι ο σεισμός της Καλαμάτας, η νομιμοποίηση των αμβλώσεων και οι δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου που σηματοδοτούν την πρώτη ήττα του ΠΑΣΟΚ από το 1981 -το ΠΑΣΟΚ χάνει και τους τρεις μεγάλους δήμους Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη δυσарέσκεια του λαού λόγω της πολιτικής λιτότητας που εφαρμόζει ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας Κώστας Σημίτης. Πρόκειται για το Σταθεροποιητικό Πρόγραμμα που υιοθετήθηκε με σκοπό να αντιμετωπιστεί το έλλειμμα στο ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών της χώρας που είχε διογκωθεί από το 1982. Η προσφυγή της Ελλάδας στην ΕΟΚ για δανειοδότηση, οδήγησε στη λήψη των απαραίτητων μέτρων. Σημαντικό ποσοστό των ελληνικών επιχειρήσεων ήταν ζημιογόνο, ενώ ο πληθωρισμός είχε πάρει την ανιούσα με γοργούς ρυθμούς.¹³

Δεν θα πρέπει να λησμονεί κανείς την τεράστια επιδραστικότητα του Τύπου την εποχή που εξετάζουμε. Το 1986 πωλούνται καθημερινά περίπου ένα εκατομμύριο φύλλα εφημερίδων σε όλη την χώρα.¹⁴ Τις αμέσως προηγούμενες του δυστυχήματος μέρες, η Ελλάδα βρίσκεται στον αστερισμό του ανασχηματισμού που μόλις έχει πραγματοποιηθεί. Προκήρυξη της 17 Νοέμβρη έχει δημοσιευτεί στην Ελευθεροτυπία χωρίς ένοπλο χτύπημα και η συζήτηση για το κατά πόσο το έμβρυο είναι άνθρωπος καλά κρατεί -ενόψει της ψήφισης του νόμου για την νομιμοποίηση των αμβλώσεων.

Το Τσερνόμπιλ αποτέλεσε ένα γεγονός που βρήκε απροετοίμαστη την Ελλάδα -όπως και τον υπόλοιπο κόσμο, και για το λόγο αυτό η ανησυχία που προκλήθηκε μπορεί να γίνει κατανοητή, καθώς η Ευρώπη κλήθηκε να αντιμετωπίσει ένα άγνωστο και αόρατο εχθρό. Ο τίτλος που δίνει το Ιστορικό Λεύκωμα της *Καθημερινής* για τη χρόνια εκείνη είναι χαρακτηριστικός: «1986: Η χρονιά του Τσερνόμπιλ».¹⁵

¹² Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Ανάμεσα στον Μύθο και τις (εκατέρωθεν) Εμμονές: Ελλάδα και ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο», στο Θεοδόσης Καρβουναράκης (επιμ.), *ό.π.*, σ.239-262.

¹³ Χρυσάφης Ιορδάνογλου, «Σταθεροποιητικό πρόγραμμα 1985-87», *Στο ίδιο*, σ.557-560.

¹⁴ Μανόλης Γ. Δρεττάκης, *Η Κυκλοφορία των Εφημερίδων 1975-1992*, Gutenberg, Αθήνα, 1994, σ.19.

¹⁵ Ιστορικό Λεύκωμα 1986, Έκδοση *Καθημερινής*, 1999, σ.7.

Το Τσερνόμπιλ

15 χιλιόμετρα βορειοδυτικά της κωμόπολης Τσερνόμπιλ, «που έμελλε να γίνει [...] συνώνυμο του πυρηνικού εφιάλτη»¹⁶, στα βόρεια σύνορα της Ουκρανίας άρχισε το 1970 η κατασκευή του πυρηνικού εργοστασίου παραγωγής ενέργειας με την επίσημη ονομασία *Εργοστάσιο Παραγωγής Ατομικής Ενέργειας Β. Ι. Λένιν*. Στα τρία χιλιόμετρα απόσταση δημιουργήθηκε η πόλη Pripyat -συνώνυμη με τον παρακείμενο ποταμό, με σκοπό να στεγάσει τους χιλιάδες χειριστές και εργάτες του εργοστασίου. Πρόκειται για το πρώτο πυρηνικό εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας που φτιάχτηκε στην Σοβιετική Ένωση και θεωρούνταν το πιο αξιόπιστο από όλα τα υπόλοιπα της χώρας. Ο πρώτος πυρηνικός αντιδραστήρας λειτούργησε το Νοέμβριο του 1977 μετά από μήνες δοκιμών. Οι άλλοι τρεις αντιδραστήρες λειτούργησαν το 1978, το 1981 και το 1983 αντίστοιχα. Το 1986 οι τέσσερις αντιδραστήρες παρήγαγαν το 10% της ηλεκτρικής ενέργειας της Ουκρανίας. Ο πυρηνικός αντιδραστήρας RBMK ήταν κατασκευασμένος εξ αρχής με καταφανείς ελλείψεις ασφαλείας σε περίπτωση απελευθέρωσης ραδιενέργειας. Αυτό που δεν είναι ίσως ευρέως γνωστό είναι πως το 1982 ακόμα ένα σοβαρό ατύχημα - όχι βέβαια της ίδιας κλίμακας, που κρατήθηκε κρυφό για χρόνια, συνέβη στο Τσερνόμπιλ. Οι πληροφορίες για το ατύχημα αυτό είναι ελάχιστες και αντικρουόμενες ακόμα και στις μέρες μας.

Μία ώρα μετά τα μεσάνυχτα της 26ης Απριλίου του 1986 μία δοκιμή επρόκειτο να ξεκινήσει στον αντιδραστήρα της μονάδας 4 του Τσερνόμπιλ. Η δοκιμή αυτή έπρεπε να έχει πραγματοποιηθεί τρία χρόνια νωρίτερα όταν πρώτοπαραδόθηκε η μονάδα 4, προκειμένου όμως να λειτουργήσει το εργοστάσιο πριν από το χρονοδιάγραμμα προγραμματισμού υπογράφηκαν έλεγχοι που στην πραγματικότητα δεν είχαν ποτέ διεξαχθεί. Ένας συνδυασμός άτυχων συγκυριών -όπως για παράδειγμα η απειρία της νυχτερινής βάρδιας που δεν ήταν καν προετοιμασμένη για ένα τέτοιο τεστ, ανθρωπίνων λαθών, σχεδιαστικού ελαττώματος του αντιδραστήρα, εσφαλμένων αποφάσεων και κατάφορων παραβιάσεων ασφαλείας οδήγησαν σε μια σειρά εκρήξεων

¹⁶ Μαρία Ψαρά, «Τσερνόμπιλ», στο Βασίλης Βαβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *ό.π.*, σ.597.

που προκάλεσαν την καταστροφή του πυρηνικού αντιδραστήρα και στην έκλυση ενός δηλητηριώδους νέφους που θα κάλυπτε μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής ηπείρου.¹⁷

Τις πρώτες ώρες και ημέρες έγινε μια προσπάθεια συγκάλυψης του θέματος από τις σοβιετικές αρχές, όταν όμως από τις 28 Απριλίου τα επίπεδα ραδιενέργειας στην Φινλανδία και τη Σουηδία άρχισαν να αυξάνονται, η ΕΣΣΔ αναγκάστηκε να παραδεχτεί πως κάποιο ατύχημα είχε συμβεί. «Ένα ατύχημα έλαβε χώρα στον Σταθμό Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας του Τσερνόμπιλ. Ένας από τους πυρηνικούς αντιδραστήρες καταστράφηκε. Λαμβάνονται μέτρα για την εξάλειψη των συνεπειών του ατυχήματος. Στα θύματα παρέχεται βοήθεια. Μία κυβερνητική επιτροπή συντέθηκε για να διερευνήσει το τι συνέβη.»,¹⁸ αυτό ήταν το επίσημο, λιτό και ασαφές ανακοινωθέν του Ρωσικού Πρακτορείου Ειδήσεων (TASS) την 28^η Απριλίου.

Οι ευρωπαϊκοί πληθυσμοί δεν είχαν ξανακληθεί να αντιμετωπίσουν μία περιβαλλοντολογική καταστροφή τέτοιου μεγέθους, με αποτέλεσμα η ανησυχία να γιγαντώνεται μέρα με την ημέρα. Στην Ελλάδα, ο πανικός προκλήθηκε κυρίως από την άγνοια αλλά και από μέρος του ελληνικού Τύπου, όπως θα δούμε και παρακάτω.

Στις σελίδες που ακολουθούν θα μελετηθούν τα φύλλα των εφημερίδων Ριζοσπάστης, Έθνος και Βραδυνή της περιόδου 28 Απριλίου με 30 Μαΐου 1986 και θα εξετασθούν ανά ημέρα σχετικά με την κάλυψη του δυστυχήματος στον πυρηνικό αντιδραστήρα του Τσερνόμπιλ τον Απρίλιο του 1986.

Οι εφημερίδες

Ο *Ριζοσπάστης* πρωτοεκδόθηκε το 1917, ενώ με αρκετές διακοπές, κυκλοφορεί μέχρι σήμερα. Για παρατεταμένα χρονικά διαστήματα κυκλοφορούσε παράνομα, επειδή εξέφραζε σοσιαλιστικές-επαναστατικές απόψεις. Από τον Σεπτέμβριο του 1974, που εκδόθηκε με τον υπότιτλο *Όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας* και διευθυντή τον Γρηγόρη Φαράκο, κυκλοφορεί νόμιμα και αδιάλειπτα μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με την γραμμή του ΚΚΕ μεταπολιτευτικά και

¹⁷ Andrew Leatherbarrow, *Τσερνόμπιλ 01:23:40, Όλη η αλήθεια για το δυστύχημα που άλλαξε τη Ιστορία*, Οξύ, Αθήνα, 2019, σ.42-92.

¹⁸ Sergei Plokhly, *Chernobyl History of a Tragedy*, Penguin, Random House, 2018, σ. 169.

αντίθετος στην ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Στις εκλογές του 1981 αντιπαρέβαλε τον αγώνα των δυνάμεων της Αλλαγής ενάντια στη Δεξιά. Με την πάροδο των ετών η υποστήριξη προς το ΠΑΣΟΚ φθίνει.¹⁹

Η *Βραδυνή* ιδρύθηκε από αντιβενιζελικούς συντάκτες το 1923 και συνέχισε την καθημερινή της λειτουργία, με διακοπές μέχρι το 2013. Σήμερα μόνο η *Βραδυνή της Κυριακής* κυκλοφορεί. Ήταν από το 1964, ιδιοκτησίας της οικογένειας Αθανασιάδη και μετά τη δολοφονία του Τζώρτζη Αθανασιάδη -προσωπικού φίλου του Κωνσταντίνου Καραμανλή- το 1983, πέρασε στα χέρια της κόρης του Μαριέττας. Από το 1984 κυκλοφορεί σε σχήμα tabloid. Παραδοσιακά αντικομμουνιστική, θεώρησε την παρέμβαση του στρατού αναγκαία κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, αν και της άσκησε κριτική. Χαρακτήρισε την -ακόμα ανεξιχνίαστη- δολοφονία του Τζώρτζη Αθανασιάδη, πολιτικό έγκλημα και μέχρι την περίοδο που εξετάζουμε χαρακτήριζε τον σοσιαλισμό του ΠΑΣΟΚ, λαϊκίστικο και τριτοκοσμικό.²⁰

Η εφημερίδα το *Έθνος*, πρωτοκυκλοφόρησε το 1913 ως βενιζελική, ενώ με κάποιες διακοπές κυκλοφόρησε μέχρι το 2020. Επανεκδόθηκε -είχε κλείσει αναγκαστικά το 1970, τον Σεπτέμβριο του 1981 με εκδότη τον μεγαλοεργολάβο Γιώργου Μπόμπολα -τον πρώτο επιχειρηματία ιδιοκτήτη εφημερίδας εκτός των παραδοσιακών οικογενειών του Τύπου στην Ελλάδα. Το *Έθνος* θεωρείται επαναστατικό για τον ελληνικό Τύπο καθώς πρόκειται για την πρώτη εφημερίδα που υιοθέτησε σχήμα tabloid και την δημοσίευση έγχρωμων φωτογραφιών, ενώ χρησιμοποίησε δραματοποιημένη αφήγηση -όπως θα δούμε παρακάτω, με ευφάνταστους τίτλους προκειμένου να μεγιστοποιήσει το κέρδος του. Η παρουσίαση εκτάκτων γεγονότων, όπως το Τσερνόμπιλ, άνηκε στα δυνατά του σημείο, πάντα μέσα από το πολιτικό πρίσμα που χαρακτήριζε την εποχή. Το *Έθνος* μέχρι και το 1986 που εξετάζουμε υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του ΠΑΣΟΚ και του Ανδρέα Παπανδρέου. Πρόκειται για την πρώτη σε κυκλοφορία εφημερίδα της δεκαετίας του 1980, με πωλήσεις που ξεπέρασαν τα 200.000 φύλλα ημερησίως.²¹

¹⁹ Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Ριζοσπάστης», στο Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού τύπου, Τόμος Δ', ΕΙΕ, Αθήνα,, 2008, σ.34-35.

²⁰ Δέσποινα Παπαδημητρίου, «Βραδυνή», στο Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού τύπου, Τόμος Α', ΕΙΕ, Αθήνα,, 2008, σ.393-395.

²¹ Βασίλης Βαμβακάς, «Έθνος», Βασίλης Βαμβακάς-Παναγής Παναγιωτόπουλος (επιμ.), ό.π. σ.139-140.

Η μελέτη του Τύπου 28/4-30/5 1986

Το δυστύχημα, όπως προαναφέρθηκε, έλαβε χώρα τα ξημερώματα του Σαββάτου 26 Απριλίου, ενώ στον εκτός Σοβιετικής Ένωσης κόσμο έγινε γνωστό μερικές μέρες αργότερα. Το βραδινό δελτίο ειδήσεων της 28^{ης} Απριλίου, της ΕΡΤ έχει σαν πρώτο θέμα το «μεγάλων διαστάσεων» ατύχημα -όπως το αποκαλεί, σε σοβιετικό πυρηνικό εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στην Ουκρανία, και το ραδιενεργό νέφος που εντοπίστηκε στις σκανδιναβικές χώρες. Οι ιθύνοντες αφού επιβεβαίωσαν πως δεν υπάρχει κάποια διαρροή ραδιενέργειας στους δικούς τους πυρηνικούς σταθμούς, άρχισαν να «υποψιάζονται» πως το νέφος έρχεται από την Σοβιετική Ένωση. Το Σοβιετικό Πρακτορείο Ειδήσεων (TASS), το απόγευμα εκείνης της ημέρας μετέδωσε την είδηση για πρώτη φορά με την επισήμανση πως το σοβιετικό υπουργικό συμβούλιο είχε επιληφθεί της κατάστασης. Σύμφωνα με τις σουηδικές αρχές, συνεχίζει το δελτίο, το ραδιενεργό νέφος δεν αποτελεί κίνδυνο για την υγεία των πολιτών. Δεν παραλείπεται η αναφορά στην έντονη διαμαρτυρία της σουηδικής πλευράς για την καθυστερημένη ενημέρωση από σοβιετικής πλευράς. Στο δελτίο φιλοξενείται και ανταπόκριση από την Στοκχόλμη, που περιγράφει τα επίπεδα ραδιενέργειας που έχουν εντοπιστεί σε διάφορα σημεία της σουηδικής επικράτειας, αλλά και της Σκανδιναβίας γενικότερα. Στην ανταπόκριση αυτή, τονίζεται πως οι ενέργειες του Υπουργείου Εξωτερικών της Σουηδίας προκάλεσαν τελικά την επίσημη σοβιετική ανακοίνωση. Αξίζει να σημειωθεί πως στο φόντο -πίσω από τον παρουσιαστή Αντώνη Ζησιμάτο, υπάρχει ένας χάρτης της βόρειας Ευρώπης σε χρώμα καφέ. Ο παρουσιαστής δεν βρίσκεται στο κέντρο του πλάνου, ώστε να φαίνεται στα δεξιά της οθόνης η Σοβιετική Ένωση. Το θέμα καλύπτει τα 5 πρώτα λεπτά του δελτίου, σε συνολική διάρκεια 18 λεπτών, άρα εξ αρχής θεωρήθηκε εξαιρετικής σημασίας.²²

Το θέμα πρωτοεμφανίζεται στον ελληνικό τύπο την Μεγάλη Τρίτη 29 Απριλίου, καθώς οι επίσημες ανακοινώσεις από την σοβιετική κυβέρνηση πραγματοποιήθηκαν το απόγευμα της Δευτέρας 28 Απριλίου και μόνο το βραδινό δελτίο της ΕΡΤ πρόλαβε να το μεταδώσει. Οι *Ελευθεροτυπία*, *Βραδυνή*, *Ακρόπολις*, *Απογευματινή*, *Ελεύθερος Τύπος* και *Καθημερινή* το αναφέρουν στο πρωτοσέλιδό τους, άλλες καλύπτοντας

²² Δελτίο Ειδήσεων ΕΡΤ, 28/4/1986 στο <https://youtu.be/yXiR69BicTg>.

σημαντικό μέρος του, όπως η *Ελευθεροτυπία* με τον τίτλο «Συναγερμός στη Βόρεια Ευρώπη. Έκρηξη σε πυρηνικό εργοστάσιο στην ΕΣΣΔ.»²³ και άλλες με έναν μικρό υπέρτιτλο ή ένα μονόστηλο, όπως η *Καθημερινή*. Οι εφημερίδες που δεν κάνουν καμία αναφορά στην πρώτη τους σελίδα είναι οι *Αυγή*, *Ριζοσπάστης*, *Έθνος* και *Τα Νέα*. «Πυρηνικό Σεβέζο²⁴ στη βόρεια Ευρώπη» είναι ο τίτλος του άρθρου στην σελίδα με τις εξωτερικές ειδήσεις στο *Έθνος* με πληροφορίες συγκεντρωμένες από τις σκανδιναβικές χώρες. Το άρθρο συνοδεύει ένας χάρτης της βόρειας Ευρώπης.²⁵ Οι περισσότερες εφημερίδες αντλούν τις πληροφορίες τους από τα σκανδιναβικά μέσα ενημέρωσης και πρακτορεία ειδήσεων, καθώς στις χώρες εκείνες ανέβηκαν τα ποσοστά ραδιενέργειας από το πρωί της Δευτέρας 28 Απριλίου. Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι πληροφορίες για το συγκεκριμένο συμβάν έφταναν με το σταγονόμετρο στα γραφεία των εφημερίδων, εξετάζουμε άλλωστε μια περίοδο που η πληροφορία δεν μεταδίδεται με την σημερινή ευκολία.

Το δελτίο της ΕΡΤ την ημέρα εκείνη -το οποίο μετράει εκατοντάδες χιλιάδες θεάσεις στο YouTube, αποδεικνύοντας την επίδραση που έχει ακόμα και στις μέρες μας το Τσερνόμπιλ, ξεκινάει με την επίσημη παραδοχή της σοβιετικής κυβέρνησης για την ύπαρξη νεκρών και τραυματιών στον χώρο της έκρηξης, που συνοδεύεται από πλάνα σοβιετικού δελτίου ειδήσεων. Το δελτίο επικαλείται δηλώσεις ενός Σουηδού πυρηνικού επιστήμονα -οι Έλληνες ειδικοί δεν είχαν ακόμα εντοπιστεί από τα μέσα ενημέρωσης, επί του θέματος. Τονίζονται τα υψηλά ποσοστά ραδιενέργειας σε όλη σχεδόν την Ευρώπη, όπως και η προθυμία των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας να βοηθήσουν την ΕΣΣΔ. Κλείνοντας το θέμα, το δελτίο αναφέρεται σε δήλωση της ΕΔΑ περί των κινδύνων που ενέχει η χρήση της πυρηνικής ενέργειας για το περιβάλλον και εν γένει την ανθρωπότητα.²⁶

²³ Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, Αρ. 3228, 29/4/1986, σ.1.

²⁴ Στις 10 Ιουλίου 1976 σημειώθηκε στην πόλη Σεβέζο της Βόρειας Ιταλίας μαζική διαρροή διοξίνης από το εργοστάσιο παραγωγής τριχλωροφαινόλης της εταιρείας ICMESA ύστερα από βλάβη σε δικλείδα ασφαλείας.

²⁵ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1394, 29/4/1986, σ.16.

²⁶ Δελτίο Ειδήσεων ΕΡΤ, 29/4/1986 προσβάσιμο στο <https://youtu.be/2-T19f-f7jU>

Μ. Τετάρτη 30 Απριλίου

Στις 30 Απριλίου η εικόνα των πρωτοσέλιδων είναι αρκετά διαφορετική. Η συντριπτική πλειοψηφία των εφημερίδων τοποθετούν το θέμα στην πρώτη τους σελίδα, ανεξάρτητα από την πολιτική τους τοποθέτηση. Είτε σπέρνοντας τον πανικό με πηχυαίους τίτλους όπως «Πυρηνικός Συναγερμός» προσθέτοντας και μια ψυχροπολεμική πινελιά με υπότιτλο «Πλουτώνιο για βόμβες έφτιαχναν οι Ρώσοι»²⁷, όπως η *Βραδυνή*, είτε με ψυχραιμότερους τίτλους όπως «Στο πόδι η Ευρώπη για το νέφος»²⁸ της *Ελευθεροτυπίας*. Στον αντίποδα το -όχι κύριο- άρθρο στην πρώτη σελίδα του *Ριζοσπάστη* με τίτλο «Ελέγχεται η κατάσταση», επικαλούμενο τα άμεσα μέτρα της σοβιετικής κυβέρνησης για το -αποδεδειγμένα πλέον- σοβαρό δυστύχημα στο πυρηνικό εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας του Τσερνόβιλ. Τονίζει την πρωτοτυπία του συμβάντος καθώς όπως σημειώνει είναι το πρώτο τέτοιου είδους στην ΕΣΣΔ, ενώ δεν παραλείπει να κατηγορήσει την Δύση, αλλά και την ΕΡΤ, για αντισοβιετική προπαγάνδα. Οι έλεγχοι από την Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας (ΕΕΑΕ), αλλά και οι δηλώσεις των -περιζήτητων τις επόμενες ημέρες- επιστημόνων του Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών Δημόκριτος είναι καθοριστικές για τον ελληνική επικράτεια. Στην 12η σελίδα, που είναι αφιερωμένη στη διεθνή επικαιρότητα ασχολείται ξανά ο Ριζοσπάστης με το θέμα και σε ένα σύντομο

Εικόνα 1 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 30/4/1986

²⁷ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21062, 30/4/1986, σ.1.

²⁸ Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, Αρ. 3229, 30/4/1986, σ.1.

άρθρο δημοσιεύει την ανταπόκριση από την Μόσχα, η οποία αναπαράγει στην ουσία την δήλωση της σοβιετικής κυβέρνησης και τονίζει -με έντονα γράμματα- πως πρόκειται για το πρώτο δυστύχημα στην ΕΣΣΔ, σύμφωνα και με τηλεγράφημα του TASS), που αριθμεί ήδη δύο νεκρούς. Στην ίδια σελίδα, υπάρχουν δύο άρθρα με τους -πιθανότατα όχι τυχαίους- τίτλους «Τρία πυρηνοκίνητα σκάφη στη Μεσόγειο» αναφερόμενο σε αμερικανικά σκάφη, και «Οι ΗΠΑ απαιτούν λιμάνια για τα πυρηνικά όπλα τους» που αναφέρεται στην ένταση μεταξύ ΗΠΑ και Νέα Ζηλανδίας. Αξίζει να σημειωθεί πως το μεγαλύτερο μέρος του φύλλου της 30ης Απριλίου, αναφέρεται στην επικείμενη Εργατική Πρωτομαγιά και στα συλλαλητήρια της επόμενης μέρας, που συμπίπτει με την επέτειο 100 ετών από την πορεία του Σικάγο του 1886.²⁹

Η *Βραδυνή* που στο πρωτοσέλιδό της μιλάει για πυρηνικό συναγερμό, υπογραμμίζει το «Και στην Ελλάδα», ενώ στο άρθρο που ακολουθεί παραδέχεται πως δεν δημιουργείται για την ώρα αμέσως κίνδυνος για τα εκατομμύρια των Ευρωπαίων. Το άρθρο γνώμης στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας έχει τίτλο «Τα περιostέρια του κ. Γκορμπατσώφ», αποδοκιμάζει τον σοβιετικό ηγέτη για την καθυστερημένη ενημέρωση και τον ειρωνεύεται για τις προτάσεις του περί αφοπλισμού. Το άρθρο κλείνει: «Αυτή είναι η διαφορά ανάμεσα σε Ανατολή και Δύση. Ο σεβασμός στον Άνθρωπο.

Τα περιostέρια της ειρήνης του κ. Γκορμπατσώφ είναι χάρτινα. Αληθινά είναι τα περιostέρια της ραδιενέργειας που έστειλε χωρίς προειδοποίηση στους γείτονες του

Εικόνα 2 Εφημερίδα Βραδυνή 30/4/1986

²⁹ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3508, 30/04/1986, σ.1, 12.

στους Σκανδιναυούς...».³⁰ Το νέο εντυπωσιακό στοιχείο που παρουσιάζει η εφημερίδα είναι πώς, σύμφωνα με αμερικανικές πηγές, το εργοστάσιο του Τσερνόμπιλ παρήγαγε πυρηνικά όπλα για τον εμπλουτισμό του οπλοστασίου της Σοβιετικής Ένωσης. Το άρθρο που συνεχίζεται στη σελίδα 3, περιγράφει τα ασυνήθη επίπεδα ραδιενέργειας στις σκανδιναβικές χώρες, αλλά και στην Πολωνία και τις Γερμανίες -Ανατολική και Δυτική. Δεν παραλείπει να σχολιάσει την -συνηθισμένη, όπως την αποκαλεί- σύγχυση και συσκότιση αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στην περιοχή και αμφισβητεί -χρησιμοποιώντας αποσιωπητικά- τον αριθμό των νεκρών. Ενδιαφέρον έχει πως σημαντικό κομμάτι του άρθρου είναι αφιερωμένο στην ελλιπή πληροφόρηση και στην απόκρυψη πληροφοριών από τη σοβιετική πλευρά, ενώ κλείνοντας ρίχνει και ένα αντιπολιτευτικό καρφί προς την κυβέρνηση, η οποία περιμένει πληροφόρηση από την ελληνική πρεσβεία στη Μόσχα. Στο ίδιο φύλλο συναντάμε ένα άρθρο με τίτλο «Ανησυχία για το σύνδρομο του Κιέβου», που και πάλι τονίζει την μυστικοπάθεια των Ρώσων και την παρομοιάζει με την ραδιενέργεια, όσον αφορά την επικινδυνότητά της. Τονίζει την ανησυχία των επιστημόνων του Δημόκριτου σε περίπτωση που το ραδιενεργό νέφος περάσει από την Ελλάδα και εισάγει το Καίσιο -ή κέσιο- στο λεξιλόγιο του αναγνωστικού κοινού. Τέλος, αναφέρεται στην προθετίες έκρηξη σε αμερικανικό αντιδραστήρα και στην πλήρη και συνεχή ενημέρωση που υπήρχε μέσω του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας, σε αντίθεση με τη σοβιετική απόκρυψη των πληροφοριών.³¹

Το Έθνος της 30ης Απριλίου τοποθετεί το θέμα σε υπέρτιτλο «Το ραδιενεργό νέφος τρομάζει την Ευρώπη», ενώ το δισέλιδο που

Εικόνα 3 Εφημερίδα Έθνος 30/4/1986

³⁰ Εφημ. Βραδυνή, ό.π., σ.1.

³¹ Στο ίδιο, σ.1, 3, 5.

αφιερώνει στο εσωτερικό της τιτλοφορείται “Φάσμα πυρηνικού ολέθρου”. Ενδεικτικό της σύγχυσης των ημερών, είαι πως αναπαράγονται εικασίες για την κατάσταση στον τόπο του ατυχήματος, όπως :«οι Σοβιετικοί έχασαν τον έλεγχο του αντιδραστήρα την περασμένη Πέμπτη και έτσι είχαν τον καιρό να απομακρύνουν τους κατοίκους της περιοχής»,³² γεγονός που γνωρίζουμε πως δεν συνέβη τις πρώτες εκείνες ημέρες. Και εδώ γίνεται κριτική στην περιορισμένη πληροφόρηση από τη ρωσική πλευρά, ενώ αναμεταδίδονται οι ειδήσεις του TASS. Εκτενείς αναφορές γίνονται στις αντιδράσεις των δυτικών κυβερνήσεων που καταδικάζουν την καθυστερημένη ενημέρωση από την ΕΣΣΔ. Ολόκληρη σχεδόν σελίδα αφιερώνεται στο προηγούμενο και πιο σοβαρό -μέχρι τότε- πυρηνικό ατύχημα του 1979³³, στο Three Mile Island της Pennsylvania των ΗΠΑ, το οποίο τις πρώτες εκείνες μέρες θεωρείτο παρεμφερές με εκείνο του Τσερνόμπιλ.³⁴

³² Εφημ. Έθνος, Αρ. 1395, 30/4/1986, σ.4.

³³ Πρόκειται για την μερική κατάρρευση του δεύτερου αντιδραστήρα του πυρηνικού εργοστασίου Three Mile Island στην Πενσυλβάνια των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, τον Μάρτιο του 1979, που απελευθέρωσε άγνωστη ποσότητα ραδιενεργών αερίων και ραδιενεργού ιωδίου στο περιβάλλον. Στην σειρά ντοκιμαντέρ του *Netflix* με τον τίτλο *Meltdown Three Mile Island*, του 2022, παρουσιάζεται το ατύχημα, η αντιμετώπισή του, η περιορισμένη και σε αυτή την περίπτωση πληροφόρηση, καθώς και η επίδρασή του στην τοπική -και όχι μόνο, κοινωνία.

³⁴ Στο ίδιο, σ.1,4-5.

Μ. Παρασκευή 2 Μαΐου

Την Πρωτομαγιά οι εφημερίδες δεν κυκλοφόρησαν, ενώ την Μεγάλη Παρασκευή 2 Μαΐου, ο *Ριζοσπάστης* έχει κύριο τίτλο «Αντισοβιετικό νέφος», κατηγορώντας τον Λευκό Οίκο για συντονισμό της υστερικής εκστρατείας κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Ο ανταποκριτής του στη Μόσχα μεταδίδει πως εκπρόσωπος του Σοβιετικού Υπουργείου Εξωτερικών δήλωσε πως δεν υπάρχει κανένας λόγος ανησυχίας για τους ξένους φοιτητές του Κιέβου, ενώ σημειώνει πως στο Κίεβο η ζωή κυλά ομαλά και με πρωτομαγιάτικους εορτασμούς, δημοσιεύοντας και σχετική φωτογραφία. Κατηγορεί τις ΗΠΑ για παραπληροφόρηση, διαψεύδει τις ανυπόστατες φήμες για χιλιάδες θύματα και εξαιρεί τη Μόσχα για τα απαραίτητα μέτρα που έχει λάβει προκειμένου να αντιμετωπιστεί το ζήτημα.

Εικόνα 4 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 2/5/1986

Το σχόλιο στο κάτω μέρος του πρωτοσέλιδου, εκτός των άλλων, καλεί τον απλό άνθρωπο να συνειδητοποιήσει τους κινδύνους που εγκυμονεί η πυρηνική ενέργεια, ώστε να μην παρεκκλίνει από τη γραμμή του αφοπλισμού. Το Τσερνόμπιλ χρησιμοποιείται από την αμερικανική προπαγάνδα για να αποπροσανατολιστεί η κοινή γνώμη από τους Πέρσινγκ και τους Κρουζ -τους πυραύλους του NATO που έχουν ήδη εγκατασταθεί στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η εφημερίδα φιλοξενεί, επίσης, δηλώσεις πυρηνικών επιστημόνων του Δημόκριτου, οι οποίες είναι καθησυχαστικές για τις επιπτώσεις στην Ελλάδα, καθώς και δηλώσεις επιστημόνων από την Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας οι οποίοι υποστηρίζουν πως ο σκοπός των δυτικών μέσων είναι να πανικοβάλλουν και να αποσπάσουν την προσοχή από τις σοβιετικές προτάσεις αφοπλισμού. Ενδιαφέρον έχει και η αναφορά στη στήλη της ραδιοτηλεόρασης που έχει ήδη ενσωματώσει την ορολογία των ημερών, χρησιμοποιώντας επανειλημμένως την

λέξη «νετρόνια». Εκεί κατηγορούνται ο συντάκτης των εξωτερικών θεμάτων της ΕΡΤ για δραματικό τόνο και τα δελτία ειδήσεων για διαρροή άφθονης δόσης ιδεολογικής ραδιενέργειας.³⁵

Η *Βραδυνή* την ίδια μέρα κυκλοφορεί με τίτλο “Κατεβαίνει το Πυρηνικό Νέφος” και υπέρτιτλους “Κίνδυνος-θάνατος” και “Έφθασε στα Βαλκάνια”. Το νέφος χαρακτηρίζεται ύπουλο, επειδή είναι σοβιετικό προφανώς, ενώ εκφράζονται φόβοι για νέο φοβερότερο ραδιενεργό νέφος. Στην κορυφή του πρωτοσέλιδου, υπάρχει σε μαύρο φόντο το σχόλιο «Το κρύβει η τηλεόραση». Ένας χάρτης που δείχνει

Εικόνα 5 Εφημερίδα Βραδυνή 2/5/1986

την πορεία του ραδιενεργού νέφους υπάρχει επίσης στο πρωτοσέλιδο, συμπεριλαμβάνει και την Ελλάδα στις χώρες που το νέφος θα φτάσει στις επόμενες μέρες. Στην δεύτερη σελίδα το άρθρο με τίτλο “Επί 30 χρόνια θα πεθαίνουν από τη ραδιενέργεια” απέχει πολύ από το να χαρακτηριστεί ψύχραιμο. Δημοσιεύεται επίσης και ένα σχεδιάγραμμα του αντιδραστήρα, με επεξήγηση του τι ακριβώς συνέβη. Περιγράφονται οι πιθανές επιπτώσεις από το ραδιενεργό νέφος για τους κατοίκους των γύρω από το Τσερνόμπιλ περιοχών. Προβλέπεται πως οι κάτοικοι θα προσβληθούν από το σύνδρομο της Χιροσίμα, από καρκίνο δηλαδή, τα προσεχή χρόνια. Τέλος, επικαλούμενο ανακοίνωση της Greenpeace αναφέρεται στις τραγικές επιπτώσεις για την γεωργία και την κτηνοτροφία για τις επόμενες δεκαετίες.³⁶

Το *Έθνος* και πάλι προσπαθεί να καθησυχάσει τους αναγνώστες του, με τίτλους άρθρων όπως “Διαλύεται τώρα ο πυρηνικός εφιάλτης” και “Το πυρηνικό νέφος δεν άγγιξε την Ελλάδα”. Η μείωση της εκπομπής ραδιενέργειας βρίσκεται στο επίκεντρο, ενώ γίνεται και μία μικρή αναφορά στην πιθανότητα οι άνεμοι να μεταφέρουν τη ραδιενέργεια στη Γιουγκοσλαβία, την Ιταλία και την Ελλάδα. Σε δηλώσεις του ο

³⁵ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3509, 2/5/1986, σ.1,10,16.

³⁶ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21063 2/5/1986, σ.1-2.

κυβερνητικός εκπρόσωπος υποστηρίζει πως η Μόσχα ενημέρωσε έγκαιρα για το συμβάν, ενώ και εδώ φιλοξενούνται δηλώσεις επιστημόνων του Δημόκριτου. Άρθρο γνώμης της εφημερίδας δηλώνει την αντίθεσή του στη δημιουργία πυρηνικού εργοστασίου στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Κάρυστο.³⁷

Μ. Σάββατο 3 Μαΐου

Το Μεγάλο Σάββατο 3 Μαΐου ο Ριζοσπάστης κυκλοφορεί, με κεντρικό τίτλο που αφορά την Πρωτομαγιά που έχει προηγηθεί. Το άρθρο με τίτλο το “Τσερνόμπιλ οι Αμερικάνοι κι εμείς” αναφέρεται στα ψέματα των Αμερικανών αλλά και της ΕΡΤ που τα αναμεταδίδει. Η δήλωση του Σοβιετικού διπλωμάτη Βλαντιμίρ Λομέικο «Έχω την αίσθηση ότι ο αμερικανικός Τύπος δεν είναι ευτυχισμένος που υπάρχουν τόσα λίγα θύματα»,³⁸ αναπαράγεται ξανά, ενώ αντικρούει το κάθε “ψέμα” ξεχωριστά. Η κατηγορία της ξεπερασμένης σοβιετικής τεχνολογίας αντικρούεται με την παράθεση διαφόρων αποτυχημένων εγχειρημάτων των ΗΠΑ, όπως το δυστύχημα του Challenger και οι καταστροφές αμερικανικών πυραύλων. Τονίζεται επίσης, η μείωση της ραδιενέργειας στην περιοχή, αλλά και η επιστημονική και τεχνολογική επάρκεια της Σοβιετικής Ένωσης προκειμένου να αντιμετωπίσει τις συνέπειες του ατυχήματος. Κάνει την εμφάνισή του για πρώτη φορά στην εφημερίδα ο όρος μιλιρέμ³⁹, μέσω των στοιχείων του Associated Press, αναφερόμενος στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Η εφημερίδα επικαλείται ανακοίνωση της ΕΕΑΕ περί της μη αύξησης ραδιενέργειας στην χώρα.⁴⁰

Εικόνα 6 Εφημερίδα Ριζοσπάστης 3/5/1986

³⁷ Εφημ. Έθνος, Αρ. 1396, 2/5/1986, σ.2,8.

³⁸ Εφημ. Ριζοσπάστης, Αρ. 3510, 3/5/1986, σ.1.

³⁹ Μονάδα μέτρησης της ραδιενέργειας.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ.1,11, 16.

Το Κυριακάτικο και Πασχαλιάτικο φύλλο του Έθνους της 4ης Μαΐου -που κυκλοφόρησε την προηγούμενη ημέρα, εμφανίζεται και πάλι καθησυχαστικό, με άρθρο με τίτλο “Ούτε ίχνος στην Ελλάδα από το πυρηνικό νέφος” και την ανακοίνωση της ΕΕΑΕ που δημοσιεύει και ο *Ριζοσπάστης*. Δημοσιεύεται επίσης και συνέντευξη του Προέδρου της ΕΕΑΕ, Θ. Γιαννακόπουλου, που στηρίζει την ανωτέρω ανακοίνωση, ενώ αναλύει τον τρόπο ελέγχου της ατμόσφαιρας προκειμένου να διαπιστωθεί το ποσοστό της ραδιενέργειας. Το άρθρο γνώμης του υποστράτηγου εν αποστρατεία Κωνσταντινίδη με τίτλο «Εκστρατεία για πλήρη απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών», αναφέρεται στις αποφάσεις του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης (ΠΣΕ) που φαίνεται πως βρίσκεται στην ρότα της μείωσης των εξοπλισμών. Στη σελίδα 23 υπάρχει διάγραμμα που δείχνει τον τρόπο που μέσα από τα τρόφιμα μολύνεται το ανθρώπινο σώμα. Δίπλα από το διάγραμμα αυτό υπάρχει ρεπορτάζ από την “ανάκριση” Σοβιετικού διπλωμάτη από Αμερικανούς βουλευτές, ο οποίος παραδέχτηκε πως η κατάσταση βελτιώνεται αλλά δεν αποτελεί ακόμη παρελθόν.⁴¹ Την Δευτέρα 5 Μαΐου, εφημερίδες δεν κυκλοφόρησαν λόγω της αργίας του Πάσχα.

Τρίτη 6 Μαΐου

Την Τρίτη 6 Μαΐου κυκλοφορούν μόνο οι απογευματινές εφημερίδες. Η *Βραδυνή* κυκλοφορεί με τίτλο “Τροφές Θανάτου Γάλα-Λαχανικά”, ενημερώνοντας το αναγνωστικό κοινό πως και η Ελλάδα εισήλθε στη ζώνη του κινδύνου. Δεν διστάζει φυσικά να κατηγορήσει την κυβέρνηση για απόκρυψη πληροφοριών και για εγκληματική αδιαφορία. Το κύριο άρθρο της εφημερίδας απαριθμεί τις εξελίξεις για τις

⁴¹ Εφημ. Έθνος της Κυριακής, Αρ.186, 4/5/1986, σ.22-23.

οποιες η κυβερνηση φερει την ευθυνη, οπως τα καθυστερημενα μετρα που ελαβε οσον αφορά τον ελεγχο των εισερχομενων στη χωρα απο τις περιοχες που ειχαν προσβληθει, την μη ανακληση των αδειων του επιστημονικου προσωπικου του Δημόκριτου κ.ά. Την προηγούμενη ημέρα είχε βρέξει σε πολλές περιοχές της χώρας, γεγονός που σύμφωνα με την κυβερνητική ανακοίνωση συνετέλεσε στην «επικάθηση ραδιενέργειας στα χόρτα και συνεπώς στην τροφή ορισμένων ζώων».⁴² Στην σελίδα 4 παρατίθενται όλα τα στοιχεία με τις διάφορες

μετρήσεις ραδιενέργειας από τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, ενώ η στήλη καταλήγει δεικτικά «Η Ελλάδα απουσιάζει, γιατί η Αθήνα δεν έχει δώσει στοιχεία».⁴³ Παρουσιάζεται ένα χρονικό των γεγονότων που συνέβησαν στο Τσερνόμπιλ βασισμένο στα στοιχεία της δυτικής αντικατασκοπίας, σε άψογο ψυχροπολεμικό κλίμα. Το μονόστηλο με τίτλο "Απροστάτευτοι και απληροφόρητοι" εξαπολύει επίθεση κατά της Κυβέρνησης για την ολιγωρία της και την καθυστερημένη αντίδραση της. Ολοσέλιδο ρεπορτάζ του Γιώργου Τράγκα με τίτλο «Στο έλεος του πυρηνικού νέφους άφησαν τη χώρα», αναφέρεται στην έλλειψη ελέγχων σε όσους έχουν εισέλθει -με τρένα ή

Εικόνα 7 Εφημερίδα Βραδυνη 6/5/1986

⁴² Εφημ. Βραδυνη, Αρ.21064, 6/5/1986, σ.1.

⁴³ Στο ίδιο, σ.3.

αεροπλάνα- στην χώρα προερχόμενοι από την ΕΣΣΔ ή από άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Ενδιαφέρον έχει πως οι κυβερνητικές καθυστερητικές -σε γενικές γραμμές- ανακοινώσεις καλύπτουν ένα μικρό κομμάτι στο εσωτερικό της εφημερίδας, με τον ελαφρώς παραπλανητικό τίτλο «Οι Σουηδοί προειδοποίησαν – εμείς κάναμε τους κουφούς». Τέλος, το άρθρο στην σελίδα 16 με τον τίτλο «8.000 Ευρωπαίοι θα πεθάνουν από καρκίνο» είναι ξεκάθαρο πως δεν αποτελεί μια ψύχραιμη ματιά στο ζήτημα.⁴⁴

Το *Έθνος* την ίδια μέρα έχει κύριο τίτλο “Κίνδυνος και Εδώ”. Η μαραθώνια σύσκεψη 9 υπουργών οδήγησε στα προληπτικά μέτρα που ανακοινώθηκαν περί μη κατανάλωσης νωπού γάλακτος από αιγοπρόβατα καθώς και χορταρικών. Καλύπτει το θέμα με δισέλιδο ρεπορτάζ περιγράφοντας τα τεκταινόμενα της προηγούμενης ημέρας στο Πεντάγωνο όπου είχε πραγματοποιηθεί ευρεία σύσκεψη με τη συμμετοχή υπουργών και

Εικόνα 8 Εφημερίδα *Έθνος* 6/5/1986

επιστημόνων. Στο άρθρο γνώμης της η εφημερίδα αποδοκιμάζει τους Αμερικανούς για τα δικά τους πυρηνικά ατυχήματα ενώ βάζει στο ίδιο τσουβάλι τα πυρηνικά ατυχήματα με τα διαστημικά, όπως το Challenger.⁴⁵ Ο τίτλος στα ενδότερα της εφημερίδας “Δύο χιλιάδες φορές σαν τη Χιροσίμα” δεν αφήνει αμφιβολία για την σοβαρότητα της κατάστασης, ενώ δεν διστάζει να θεωρήσει την καταστροφή του Τσερνόμπιλ εκατοντάδες φορές χειρότερη από εκείνη του Three Mile Island των ΗΠΑ το 1979.⁴⁶

⁴⁴ Στο ίδιο, σ.1,3-4,6,16.

⁴⁵ Το διαστημικό λεωφορείο Challenger εξερράγη 73 λεπτά μετά την εκτόξευσή του με αποτέλεσμα τον θάνατο του πληρώματος.

⁴⁶ Εφημ. *Έθνος*, Αρ.1397, 6/5/1986, σ.1, 6-7, 9.

του *Ριζοσπάστη*, όπως και η επίκληση για ειρήνη, καθώς αυτή είναι η γραμμή της ΕΣΣΔ εκείνη την περίοδο. Ακόμα τέσσερις σελίδες αφιερώνει η εφημερίδα στο θέμα με καθυστερημένα άρθρα για την μείωση της ραδιενέργειας, επικαλούμενη δηλώσεις του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας Γιώργου Γεννηματά και συνέντευξη του καθηγητή Πυρηνικής Φυσικής του ΑΠΘ Στέφανου Χαραλάμπους. Ενδιαφέρον έχει ένα μικρό σχόλιο που στηλιτεύει τις άλλες δύο υπό εξέταση εφημερίδες για τους τίτλους τους την προηγούμενη ημέρα. Μισή σελίδα αφιερώνεται στα πυρηνικά ατυχήματα που έχουν συμβεί στις ΗΠΑ με φωτογραφία του πυρηνικού σταθμού ηλεκτρικής ενέργειας του Three Mile Island. Φιλοξενούνται δηλώσεις Ελλήνων που μόλις είχαν επιστρέψει από την Σοβιετική Ένωση. Στις γλαφυρές περιγραφές τους μπορεί να συμπεράνει ο

ση για ειρήνη, καθώς αυτή είναι η γραμμή της ΕΣΣΔ
ρις σελίδες αφιερώνει η εφημερίδα στο θέμα με
υση της ραδιενέργειας, επικαλούμενη δηλώσεις του
ώργου Γεννηματά και συνέντευξη του καθηγητή
φανου Χαραλάμπους. Ενδιαφέρον έχει ένα μικρό
ύο υπό εξέταση εφημερίδες για τους τίτλους τους
ελίδα αφιερώνεται στα πυρηνικά ατυχήματα που
αφία του πυρηνικού σταθμού ηλεκτρικής ενέργειας
νται δηλώσεις Ελλήνων που μόλις είχαν επιστρέψει
καφυρές περιγραφές τους μπορεί να συμπεράνει ο

αναγνώστης πως η ζωή συνεχίζεται κανονικά στο Κίεβο και στην Μόσχα. Προαναγγέλεται, επίσης, η εξέταση 600 τουριστών που επέστρεψαν εκείνες τις ημέρες από την ΕΣΣΔ, στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα. Για μία ακόμη μέρα οι δηλώσεις των επιστημόνων του Δημόκριτου έχουν την τιμητική τους, οι οποίοι σημειώνουν πως δεν υπάρχουν λόγοι ανησυχίας για την υγεία του ελληνικού λαού, απλά προτείνουν την αποφυγή της κατανάλωσης γάλακτος και λαχανικών για μερικές ημέρες, για προληπτικούς λόγους. Αγαπημένο θέμα του *Ριζοσπάστη* είναι βέβαια η αμερικανική προπαγάνδα, οι φήμες και οι επινοήσεις της, όπως και η υπενθύμιση πως πρόκειται για το πρώτο παρόμοιο ατύχημα στην ΕΣΣΔ.⁴⁷

Στον αντίποδα η *Βραδυνή* με κύριο τίτλο: «Τι να τρώμε. Η αλήθεια για το νερό της βρύσης» και μικρότερους ευφάνταστους τίτλους όπως: «Αντέχουμε στην ακτινοβολία ακόμη 25 μέρες» ή «Εδώ ο ... κόσμος χάνεται και ο Ανδρέας το παίζει Γκάντι...». Πέρα από το αιγοπρόβριο γάλα, τώρα αποδεικνύεται επικίνδυνο και το αγελαδινό σύμφωνα με το πρωτοσέλιδο, μιας και βρέθηκε αυξημένη ραδιενέργεια σε δείγμα του. Πιο δραματική νότα προσθέτει η φωτογραφία που δημοσιεύεται απεικονίζοντας πολωνικές αγελάδες «που πιστεύεται ότι είναι στα τελευταία τους»⁴⁸ και μπήκαν σε καραντίνα, όπως και τα προϊόντα από έξι ανατολικές χώρες. Παραπλεύρως υπάρχει φωτογραφία με τα απούλητα

Εικόνα 10 Εφημερίδα Βραδυνή 7/5/1986

⁴⁷ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ.3511, 7/5/1986, σ.1-3, 10,12.

⁴⁸ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21065, 7/5/1986, σ.1.

λαχανικά από λαϊκή αγορά. Η επιδρομή στα ράφια των μπακάλικων και των σουπέρ μάρκετ έχει ήδη ξεκινήσει, γεγονός που το καταλογίζει στις καθυστερημένες κυβερνητικές διαβεβαιώσεις περί της μικρής ρύπανσης των λαχανικών. Στο ακριβώς διπλανό μονόστηλο η εφημερίδα καλεί τους αναγνώστες της να μην πιστεύουν την ΕΡΤ, κατηγορώντας την πως οι μετεωρολόγοι της γνώριζαν πως θα αλλάξει η φορά των ανέμων και η ραδιενέργεια θα κατέβει προς τον νότο και το απέκρυψαν. Το θέμα καλύπτει τουλάχιστον έξι σελίδες της εφημερίδας. Προβλέπεται το μεγάλο πρόβλημα που πρόκειται να αντιμετωπίσουν οι ντόπιες βιομηχανίες προϊόντων διατροφής, καθώς και οι ζημιές που θα υποστούν οι Έλληνες παραγωγοί. Ο συντάκτης της εφημερίδας Γιώργος Τράγκας υπογράφει άρθρο για τα πιο επιρρεπή στη ραδιενέργεια όργανα του ανθρώπου. Στη σελίδα 18 φιλοξενούνται δηλώσεις του προέδρου της αξιωματικής αντιπολίτευσης και προέδρου της Νέας Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Μητσοτάκη που κατηγορεί την κυβέρνηση για συσκότιση από την πληροφόρηση και ανετοιμότητα.⁴⁹

Στο ίδιο κλίμα όσον αφορά τη διασπορά του πανικού κινείται και το *Έθνος* της 7ης Μαΐου. «2ο Κύμα χτύπησε τη χώρα» ο κεντρικός τίτλος που συνοδεύεται από δύο φωτογραφίες αγανακτισμένων εμπόρων από τη λαχαναγορά του Ρέντη. Η τρίτη φωτογραφία του πρωτοσέλιδου παρουσιάζει έναν έλεγχο σε πολεμικό αεροπλάνο που παρουσίασε ραδιενέργεια με μετρητή γκάιγκερ⁵⁰ -μία λέξη που θα έμπαινε για τα καλά στη ζωή

Εικόνα 11 Εφημερίδα Έθνος 7/5/1986

⁴⁹ Στο ίδιο, σ.1, 3-4, 6-7, 18.

⁵⁰ Όργανο για την ανίχνευση και μέτρηση της ιονίζουσας ακτινοβολίας.

των Ελλήνων τις επόμενες ημέρες. 9 σελίδες ρεπορτάζ στο εσωτερικό της εφημερίδας επί του θέματος και βέβαια δηλώσεις του προέδρου της ΕΕΑΕ. Η συνέντευξη τύπου του Υπουργού Υγείας που είναι μεν καθησυχαστική, αλλά η ρεπόρτερ εντοπίζει κάποια ψήγματα ανησυχίας, καλύπτει ένα δισέλιδο. Ο επικεφαλής του τμήματος πυρηνικής ιατρικής του Νοσοκομείου Αλεξάνδρα Κωστάμης -επίσης, από τους αστέρες των ημερών, περιγράφει τον τρόπο που θα γίνονται οι έλεγχοι στον θυρεοειδή αδένα που είναι το πιο επιρρεπές στην ακτινοβολία σημείο του ανθρώπινου σώματος. Ένα τρομακτικό σκίτσο στη σελίδα 21 απεικονίζει μία μορφή σαν τον Χάρο που στο ένδυμα του υπάρχει η επιγραφή “Το δεύτερο κύμα” είναι χαρακτηριστικό του κλίματος που επικρατεί, καθώς το δεύτερο κύμα ραδιενέργειας έχει ήδη φτάσει στην Ελλάδα, όπως πληροφορούμαστε από το ρεπορτάζ. Στην αγορά το γάλα εβαπορέ έχει την τιμητική του όπως και οι κονσέρβες με τρόφιμα, σε αντίθεση με τα φρέσκα λαχανικά και γάλατα, ενώ τα πρώτα σημάδια κερδοσκοπίας κάνουν την εμφάνισή τους. Στον Δημόκριτο επικρατεί πολεμικός πυρετός ενώ οι επιστήμονες μετρούν δειγματοληπτικά σχεδόν τα πάντα -έμψυχα και άψυχα. Το *Έθνος* αφιερώνει ένα μεγάλο κομμάτι στη δραματική δήλωση του Πρωθυπουργού για τις επιπτώσεις του ατυχήματος και την πρόταση του για το πάγωμα των πυρηνικών δοκιμών⁵¹ -ο λόγος που η *Βραδυνή* τον αποκαλεί Γκάντι την ίδια ημέρα.

Εικόνα 12 Εφημερίδα Έθνος 7/5/1986

⁵¹ Εφημ. Έθνος, Αρ. 1398, 7/5/1986, σ.1-3, 5, 15, 21-26.

Πέμπτη 8 Μαΐου

Ο κύριος τίτλος του *Ριζοσπάστη* της Πέμπτης 8 Μαΐου είναι «Καλλιεργούν τον πανικό», αναφερόμενος προφανώς στα υπόλοιπα μέσα ενημέρωσης που προσπαθούν συνειδητά -σύμφωνα με τον *Ριζοσπάστη*- να δημιουργήσουν πανικό στην κοινή γνώμη. Το σχόλιο της επικαιρότητας στο κάτω μέρος του πρωτοσέλιδου, αφού παραθέτει δηλώσεις της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας (ΠΟΥ), της Διεθνούς Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας (ΔΕΑΕ) αλλά και του Δημόκριτου για να στηρίξει την άποψη πως δεν υπάρχουν λόγοι ανησυχίας, επιτίθεται ευθέως στο Έθνος λέγοντας: "Πού θα βρει το

Έθνος τα νέα ραδιενεργά κύματα για να επιτεθεί στα 40δραχμα των αναγνωστών του;"⁵² -ο *Ριζοσπάστης* κοστίζει 30 δραχμές την εποχή εκείνη. Και στη δεύτερη σελίδα συνεχίζεται η επίθεση στην εφημερίδα *Έθνος* καθώς δημοσιεύει διάψευση Γεννημάτα για το "δεύτερο κύμα" της προηγούμενης ημέρας. Σε διπλανό άρθρο συντάκτης ζητάει συγγνώμη -με περίσσια ειρωνεία- από τη *Βραδυνή* που τον κατηγορήσε τις προηγούμενες ημέρες για δουλικότητα συμπεριφορά έναντι της Μόσχας. Ακολουθεί ολοσέλιδη ανταπόκριση από συνέντευξη τύπου που δόθηκε στη Μόσχα για το ζήτημα, τονίζοντας την τίμια σοβιετική πληροφόρηση, αλλά και την δυτική παραπληροφόρηση. Για μία ακόμη ημέρα φιλοξενούνται στον *Ριζοσπάστη* δηλώσεις τουριστών που μόλις

Εικόνα 13 Εφημερίδα *Ριζοσπάστης* 8/5/1986

⁵² Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3512, 8/5/1986, σ.1

έχουν επιστρέψει "ήσυχοι" από την ΕΣΣΔ. Στην σελίδα της διεθνούς επικαιρότητας, ο πυρηνικός αφοπλισμός έχει και πάλι την μερίδα του λέοντος.⁵³

Η *Βραδυνή* με τους τίτλους «Τα Πρώτα Κρούσματα στην Αθήνα» και «Δύο παιδάκια μολύνθηκαν από γάλα», συμβάλλει καθοριστικά στην πρόκληση πανικού. Θα ήταν μεγάλη παράλειψη της εφημερίδας η μη τοποθέτηση φωτογραφίας των δύο προαναφερθέντων παιδιών στο πρωτοσέλιδο της. Κατηγορεί και πάλι την ΕΡΤ για ελλιπή πληροφόρηση αποκρύπτοντας στοιχεία για την μόλυνση της ατμόσφαιρας. Μια ακόμα φωτογραφία στο πρωτοσέλιδο για το θέμα απεικονίζει έναν καταναλωτή με μια κούτα γάλατα εβαπορέ στον ώμο και τον εύγλωττη λεζάντα «Σύνδρομο Κατοχής και ξύλο στα σουπερ μάρκετ», γεγονός που καταλογίζεται όπως αναμενόταν στην κυβέρνηση. Όλα τα θέματα παραπάνω θάματα αναλύονται στα ενδότερα της εφημερίδας με ρεπορτάζ, συνεντεύξεις και άρθρα γνώμης. Επικέντρο των γεγονότων τις μέρες εκείνες το νοσοκομείο Αλεξάνδρα όπου διενεργούνται οι εξετάσεις για το ραδιενεργό ιώδιο στον θυρεοειδή αδένα. Το αδιαχώρητο, σύμφωνα με την εφημερίδα, επικρατεί στον τρίτο όροφο του

Εικόνα 14 Εφημερίδα Βραδυνή 8/5/1986

⁵³ Στο ίδιο, σ.1-3, 10, 12.

νοσοκομείου όπου βρίσκεται το Τμήμα Ισοτόπων, στο οποίο σπεύδουν να εξεταστούν όσοι επιστρέφουν από την ΕΣΣΔ. Δημοσιεύονται συμβουλές από τον ΠΟΥ, στις οποίες βέβαια δεν παραλείπονται και τα “καρφιά” περί ελλιπούς σοβιετικής ενημέρωσης. Ένα πρωτότυπο ομολογουμένως άρθρο με τίτλο “Τα... μιλιρέμ ασχημαίνουν”, θέτει το ζήτημα της απώλειας της φρεσκάδας και της καθαρότητας του δέρματός μας, λόγω της ραδιενέργειας. “Έπεσε ξύλο για ένα κουτί γάλα” τιτλοφορείται το άρθρο για την έφοδο, όπως αποκαλείται, στα σούπερ μάρκετ. Δηλώσεις ανήσυχων πολιτών που καταλογίζουν και εκείνοι με τη σειρά τους ευθύνες στην καθυστερημένη πληροφόρηση του κρατικού μηχανισμού, εμπλουτίζουν το άρθρο. Στις επόμενες σελίδες βρίσκουμε ολοσέλιδο άρθρο αφιερωμένο στη συνέντευξη τύπου που παρέθεσε ο πρόεδρος της Νέας Δημοκρατίας εξαπολύοντας κατηγορίες προς την κυβέρνηση και τον Πρωθυπουργό προσωπικά, ενώ στη σελίδα των εξωτερικών ειδήσεων η παραδοχή του ρωσικού πρακτορείου ειδήσεων για την σοβαρότητα της κατάστασης στο Τσερνόμπιλ, είναι στο επίκεντρο.⁵⁴

Στο φύλλο της 8ης Μαΐου φαίνεται πως *Έθνος* και *Βραδυνή* συμφωνούν, μιας και ο κύριος τίτλος του *Έθνους* είναι “Κατοχική Επιδρομή στα σούπερ μάρκετ”. Το θέμα καλύπτεται εκτενώς με οκτασέλιδο αφιέρωμα στο εσωτερικό της εφημερίδας, με φωτορεπορτάζ από σούπερ μάρκετ και λαϊκές αγορές, τονίζοντας την κοσμοσυρροή στα μιν και την ησυχία που επικρατεί στα δε. «Άρμεξαν το γάλα στα ράφια» ο τίτλος, συνοδευόμενος από φωτογραφίες με σωρούς κονσερβών γάλακτος εβαπορέ.

Εικόνα 15 Εφημερίδα *Έθνος* 8/5/1986

⁵⁴ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21066, 8/5/1986, σ.1,3,6-7,12, 18.

Εκτός από την λαχαναγορά, που οι έμποροι βρίσκονται σε απόγνωση, το ίδιο συμβαίνει και στα γαλακτοπωλεία της χώρας. Η ΕΕΑΕ διαπιστώνει πως υπάρχει μείωση της μόλυνσης στην Αττική, ενώ αφιερώνεται μεγάλο κομμάτι στις αποφάσεις της διυπουργικής επιτροπής που έχει συσταθεί με εντολή του Πρωθυπουργού. Μικρή αναφορά γίνεται στη συνέντευξη τύπου Μητσοτάκη, ενώ και στο *Έθνος* η παραδοχή της σοβιετικής πλευράς περί μη εξάλειψης της μόλυνσης και της ακτινοβολίας, καλύπτει σημαντικό χώρο.⁵⁵

Παρασκευή 9 Μαΐου

Την Παρασκευή 9 Μαΐου ο κύριος τίτλος του *Ριζοσπάστη* είναι «"Χτές στο Τσερνόμπιλ», αναφερόμενος στις συντονισμένες προσπάθειες επιστημόνων, εργατών, κομματικών και κυβερνητικών στελεχών της Σοβιετικής Ένωσης για να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες του ατυχήματος στο Τσερνόμπιλ. Ασκει κριτική στην κυβέρνηση επειδή συντηρεί την κινδυνολογία και υιοθετεί την απόφαση της ΕΟΚ -η οποία έχει επιβάλει εμπάργκο στις εισαγωγές προϊόντων από τις ανατολικές χώρες, ζημιώνοντας, σύμφωνα πάντα με την εφημερίδα, και την ίδια την Ελλάδα. Κατηγορεί την ΕΟΚ για την απόφασή της και της καταλογίζει σκοπιμότητα προκειμένου να αυξηθούν οι πωλήσεις των δυτικοευρωπαϊκών πολυεθνικών εταιρειών τροφίμων. Στη σελίδα 10 η εφημερίδα εξαπολύει επίθεση κατά των εφημερίδων-τρομοκρατών, όπως τις αποκαλεί, που πανικοβάλλουν τον κόσμο και

Εικόνα 16 Εφημερίδα *Ριζοσπάστης* 9/5/1986

⁵⁵ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1399, 8/5/1986, σ.1, 2, 19-25.

τις καθιστά υπεύθυνες για τον πενταπλασιασμό του τζίρου των σούπερ μάρκετ. Στα διεθνή και πάλι η δυτική προπαγάνδα έχει την τιμητική της.⁵⁶

Η *Βραδυνή* κυκλοφορεί με τίτλο «16 Φορές πάνω η Ραδιενέργεια» και υπέρτιτλο «Νέα Έκρηξη στο Τσερνόμπιλ». Ενδιαφέρον έχει πως μετά από σχεδόν 10 ημέρες που χρησιμοποιούνται ευρέως έννοιες όπως ρεμ, मिलर, мпекер, κ.ά. η εφημερίδα αποφασίζει να δημοσιεύσει στη σελίδα 4 ένα γλωσσάρι των όρων αυτών. Παρουσιάζονται οι τύποι ακτινοβολίας, οι μονάδες μέτρησής των, τα επιτρεπτά τους όρια καθώς και οι τρόποι προφύλαξης από την κάθε ουσία -ιώδιο, καίσιο, στρόντιο, άνθρακας. Η θεραπεία με χάπια ιωδίου ώστε να διατηρείται σταθερό το ιώδιο στο θυρεοειδή έχει ήδη γίνει διάσημη με αποτέλεσμα τα φαρμακεία να έχουν έλλειψη σε αυτά. Ελλείψεις υπάρχουν επίσης στα γάλατα και στα κατεψυγμένα, ενώ τα μανάβικα κλείνουν λόγω αναδουλειάς. Τα άρθρα εμπλουτίζονται με δηλώσεις καταναλωτών, εκπροσώπων σούπερ μάρκετ και εμπόρων, πάντα με αντικυβερνητικές πινελιές. Στην σελίδα 13, βασικό θέμα είναι ο πανικός που έχει προκληθεί στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα. Για μετρήσεις, πλέον, δεν πάνε μόνο όσοι επιστρέφουν από τις ανατολικές χώρες, αλλά και αρκετοί από όσους έχουν καταναλώσει γάλα στην επαρχία!⁵⁷

Το *Έθνος* της 9ης Μαΐου έχει τίτλο «Η Διαρροή συνεχίζεται», αναπαράγοντας ανακοίνωση της Μόσχας μέσω της εφημερίδας *Ισβέστια* για συνέχιση της φωτιάς στον κατεστραμμένο πυρηνικό αντιδραστήρα. Το πρωτοσέλιδο εμπλουτίζουν δύο φωτογραφίες παιδιών που εξετάζονται στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα, ενώ στις δύο επόμενες σελίδες ακολουθεί αναλυτικό ρεπορτάζ επί του θέματος. Δισέλιδο και για τις μάχες στην αγορά αφιερώνει εφημερίδα. Εκτός από τα γάλατα εβαπορέ που ήταν τα ευπώλητα των ημερών, κονσέρβες, ζυμαρικά και κατεψυγμένα τρόφιμα αύξησαν κατακόρυφα την ζήτησή τους. Δεν λείπουν και τα βίαια συμβάντα για την διεκδίκηση μιας συσκευασίας κατεψυγμένου αρακά, ενώ η αγορανομία προσπαθεί να εντοπίσει τους εμπόρους που αισχροκερδούν. Και το *Έθνος*, όπως και η *Βραδυνή* την ίδια ημέρα, ξεναγεί τους αναγνώστες στην πυρηνική ορολογία με τη βοήθεια του προέδρου της

⁵⁶ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3513, 9/5/1986, σ.1-3, 10, 12.

⁵⁷ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21067, 9/5/1986, σ.1, 4, 7, 12-13.

Ένωσης Φυσικών
Ιατρικής Ελλάδας, Π.
Δημητρίου. Εκείνες τις
ημέρες ξεκινάει και ο
“πόλεμος” μεταξύ
Δημόκριτου και
Πανελληνίου Κέντρου
Οικολογικών Ερευνών
(ΠΑΚΟΕ), που
δημοσιεύουν
διαφορετικές μετρήσεις
της ραδιενέργειας στην
ατμόσφαιρα. Το ΠΑΚΟΕ
υποστηρίζει πως η
ραδιενέργεια είναι πολύ
υψηλότερη από το
φυσιολογικό αποδεκτό
όριο, γεγονός που ο
Δημόκριτος το
διαψεύδει. Το άρθρο
γνώμης υπερασπίζεται

τη θέση της εφημερίδας, προκειμένου να καλύψει το κενό του κράτους, ενώ είναι
κριτικό απέναντι στην κυβέρνηση όσον αφορά την καθυστερημένη ενημέρωση και
καθοδήγηση της κοινής γνώμης, γεγονός καθόλου συνηθισμένο την εποχή εκείνη.⁵⁸

Σάββατο 10 Μαΐου

Στον *Ριζοσπάστη* της 10ης Μαΐου συναντάμε τον τίτλο «Καταρρέουν τα
ψέματα», και επικαλούμενη σοβιετικές πηγές, η εφημερίδα διευκρινίζει πως δεν
υπάρχει κανένας κίνδυνος έξω από το Τσερνόμπιλ. Σύμφωνα με τη δήλωση στην
Πράβντα του ακαδημαϊκού Γκεόργκι Αρμπάτοφ, που αναδημοσιεύει ο *Ριζοσπάστης*, η

Εικόνα 17 Εφημερίδα Έθνος 9/5/1986

⁵⁸ Εφημ. Έθνος, Αρ. 1400, 9/5/1986, σ.1-3, 12-17.

Δύση περίμενε ένα πρόσχημα για να μια νέα αντισοβιετική εκστρατεία. Ενημέρωση που διεξήχθη από τον γενικό διευθυντή της Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας του ΟΗΕ στη Μόσχα, κάνει έκκληση αυτοσυγκράτησης στα μέσα ενημέρωσης καθώς η κατάσταση είναι ελεγχόμενη και η πληροφόρηση πλήρης. Στα εγχώρια, η εφημερίδα εξαπολύει επίθεση κατά του ΠΑΚΟΕ και των μετρήσεών του, ενώ βολές δέχονται οι μεγαλοεπιχειρηματίες για τις ανατιμήσεις προϊόντων με αυξημένη ζήτηση. Ακολουθώντας τις υπόλοιπες εφημερίδες, την ημέρα εκείνη ο *Ριζοσπάστης* δημοσιεύει συνέντευξη του πρύτανη το Πανεπιστημίου Πάτρας και καθηγητή της Ιατρικής Φυσικής, Βασίλη Πρώιμου, προκειμένου να εξηγήσει την ορολογία των ημερών. Δημοσιεύεται επίσης ανακοίνωση του Δημόκριτου που επισημαίνει την επιχείρηση αποπροσανατολισμού της κοινής γνώμης. Ενδιαφέρον έχουν οι περιγραφές από το νοσοκομείο Αλεξάνδρα, το οποίο παρομοιάζεται με το Χέιζελ⁵⁹, λόγω της κοσμοσυρροής. Στη σελίδα με τις αθλητικές ειδήσεις δημοσιεύεται φωτογραφία του ποδηλατικού γύρου που διεξάγεται στο Κίεβο, προφανώς για να δείξει πως η ζωή συνεχίζεται κανονικά εκεί.⁶⁰

Η *Βραδυνή* έχει κύριο τίτλο «Κρύβουν τα στοιχεία» και υπότιτλο «Συσκοτίζει την αλήθεια η Κυβέρνηση λέει η ΝΔ». Η εφημερίδα κατηγορεί την κυβέρνηση για διαταγή προκαταρκτικής εξέτασης από την εισαγγελία Αθηνών σχετικά με το δημοσίευμα της την προηγούμενη ημέρα με τίτλο «16 φορές πάνω η Ραδιενέργεια»,

Εικόνα 18 Εφημερίδα Βραδυνή 10/5/1986

⁵⁹Στις 29 Μαΐου του 1985 στον τελικό του Κυπέλλου Κυπελλούχων μεταξύ των ομάδων Λίβερπουλ-Γιουβέντους, που διεξήχθη στο γήπεδο Χέιζελ των Βρυξελλών 39 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους και εκατοντάδες τραυματίστηκαν, λόγω της κατάρρευσης ενός τοίχου.

⁶⁰ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3514, 10/5/1986, σ. 1-3, 11-12.

επικαλούμενη στοιχεία του ΠΑΚΟΕ. Για μία ακόμη ημέρα ΠΑΚΟΕ και Δημόκριτος δίνουν διαφορετικά στοιχεία. Την προηγούμενη είχε πραγματοποιηθεί συγκέντρωση διαμαρτυρίας για τα πυρηνικά -από αναρχικούς και άλλες περιθωριακές ομάδες, σύμφωνα με την εφημερίδα, η οποία κατέληξε σε επεισόδια. Η φωτογραφία που συνοδεύει την είδηση απεικονίζει έναν αστυνομικό επί τω έργω με το γκλόμπ ανά χείρας. Δύο από τα εγχώρια μέτωπα που είναι ανοιχτά είναι το νοσοκομείο Αλεξάνδρα στο οποίο συρρέει κόσμος για να εξεταστεί καθημερινά, και η αγορά, αν και την προηγούμενη ημέρα η κίνηση κρίνεται αισθητά μειωμένη σε σχέση με τις προηγούμενες μέρες -γεγονός μάλλον λογικό με δεδομένο πως εξαντλούνται τα αποθέματα των προϊόντων. Ο τίτλος άρθρου στο εσωτερικό της εφημερίδας «Ο Ανδρέας μας έκρυψε τον θανάσιμο κίνδυνο» είναι ενδεικτικός της γραμμής που ακολουθεί η εφημερίδα και στο συγκεκριμένο θέμα.⁶¹

«Μπαρουτί το γάλα» σε 15 περιοχές σύμφωνα με τον Δημόκριτο στο πρωτοσέλιδο του *Έθνους* το Σάββατο 10 Μαΐου. Ενώ σύμφωνα με τις επίσημες ανακοινώσεις η ραδιενέργεια στον αέρα μειώνεται, η ραδιενέργεια που εντοπίζεται στα δείγματα πρόβειου γάλακτος που φτάνουν για έλεγχο στον Δημόκριτο είναι δεκάδες φορές πάνω από το επιτρεπόμενο όριο. Και εδώ συναντάμε στην πρώτη σελίδα φωτογραφία από τα επεισόδια της συγκέντρωσης των αναρχικών (;) ενάντια στα πυρηνικά. Το θέμα καλύπτεται στις μέσα σελίδες με τον εύγλωττο τίτλο «Τα νετρόνια εξερράγησαν». Σε άρθρο γνώμης

Εικόνα 19 Εφημερίδα Έθνος 10/5/1986

⁶¹ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ.21068, 10/5/1986, σ.1, 4, 6-7.

της εφημερίδας συναντάμε βολές προς τα αριστερά περί κομματικής διαστρέβλωσης και παραπληροφόρησης. Ξεχωριστή σελίδα καλύπτει το μακελιό, όπως αποκαλείται, στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα το οποίο και εδώ παρομοιάζεται με το Χέιζελ και την Θύρα 7.⁶² Συνεχής η μείωση των τιμών της ραδιενέργειας στην ατμόσφαιρα σύμφωνα με το Δημόκριτο, όπου καταφθάνουν κάθε λογής αντικείμενα φαγώσιμα και μη, από παπούτσια μέχρι μαρούλια για να μετρηθεί η ραδιενέργεια τους. Στις εξωτερικές ειδήσεις, οι πληροφορίες που καταφθάνουν από τη Μόσχα χαρακτηρίζονται πλέον αντικρουόμενες σχετικά με τα τεκταινόμενα στο Τσερνόμπιλ και στη γύρω περιοχή.⁶³

Δευτέρα 12 Μαΐου

Τη Δευτέρα 12 Μαΐου ο Ριζοσπάστης δεν κυκλοφορεί καθότι πρωινή εφημερίδα.

Η Βραδυνή έχει τίτλο «Η Βροχή μας έκαψε, 30% άνοδος η ραδιενέργεια», βασισμένη στα στοιχεία της ΕΕΑΕ που έχουν δημοσιευθεί την προηγούμενη ημέρα και η αύξηση αυτή αποδίδεται στη βροχόπτωση του περασμένου Σαββάτου. Η στήλη *Επίκαιρα* στην πρώτη σελίδα με τίτλο «Οι αθώοι του Τσερνόμπιλ» καλεί τους αναγνώστες να συμπονέσουν τους Ουκρανούς που, λόγω της

Εικόνα 20 Εφημερίδα Βραδυνή 12/5/1986

ελλιπούς πληροφόρησης και της Σοβιετικής προπαγάνδας, πιθανώς να μην έχουν μάθει ακόμα για το πυρηνικό δυστύχημα. Το άρθρο κλείνει με την φράση «Είναι Ουκρανοί, αλλά είναι κι αυτοί άνθρωποι. Και δεν ψήφισαν Γκορμπατσώφ...»⁶⁴ Την προηγούμενη ημέρα έχει δημοσιευθεί συνέντευξη του σοβιετικού πρέσβη στην Αθήνα στο *Βήμα* η οποία χαρακτηρίζεται προκλητική επέμβαση στα εσωτερικά της χώρας μας. Εν τω μεταξύ η επίθεση των ΗΠΑ στη Λιβύη συνεχίζεται και η *Βραδυνή* μας ενημερώνει πως

⁶²Στις 8 Φεβρουαρίου 1981, 21 άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους μετά τον αγώνα Ολυμπιακός-ΑΕΚ στην Θύρα 7 του Σταδίου Καραϊσκάκη. Χαρακτηρίζεται η μεγαλύτερη τραγωδία των ελληνικών γηπέδων.

⁶³ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1401, 10/5/1986, σ.1, 3, 5-7, 13-16.

⁶⁴ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21069, 12/5/1986, σ.1.

οι σοβιετικοί θα προμηθεύσουν τον Καντάφι με έναν πυρηνικό αντιδραστήρα ή όπως ακριβώς το γράφει: «θα στήσουν ένα Τσερνόμπιλ στη Λιβύη».⁶⁵

Στο ίδιο κλίμα και το εξώφυλλο του *Έθνους* με τίτλο «Τόστρωσε με αύξηση 30% στο ένα μέτρο», παρομοιάζοντας τη ραδιενέργεια με το χιόνι. Δισέλιδο άρθρο αφιερώνεται στις νέες μετρήσεις, ενώ ακόμα ένα δισέλιδο αφιερώνεται στα όσα λαμβάνουν χώρα στο Τσερνόμπιλ και στις προσπάθειες των Σοβιετικών να περιορίσουν την μόλυνση. Ξεχωριστό σκίτσο μας πληροφορεί για την επιχείρηση καθαρισμού του Τσερνόμπιλ και πως αυτή μπορεί να διαρκέσει χρόνια. Δεν θα πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας πως διαδηλώσεις ενάντια στα πυρηνικά συνεχίζονται σε όλη την Ευρώπη με σημαντική συμμετοχή. Ξεχωριστό άρθρο που περιγράφει αναλυτικά το ατύχημα του Three Mile Island στις ΗΠΑ 1979 -και πάλι, εμμέσως πλην σαφώς κατηγορεί τις ΗΠΑ πώς το κουκούλωσαν αμέσως.⁶⁶

Τρίτη 13 Μαΐου

Την Τρίτη 13 Μαΐου το θέμα του Τσερνόμπιλ δεν είναι το κύριο στην πρώτη σελίδα του *Ριζοσπάστη*, μετά από 11 ημέρες. Η διοργάνωση διήμερου συμποσίου από το ελληνοαμερικανικό επιμελητήριο τίθεται στο προσκήνιο από την εφημερίδα. Οι νεκροί του Τσερνόμπιλ έχουν φτάσει τους 6, ενώ η προσπάθεια ψύξης του αντιδραστήρα συνεχίζεται -αντίστοιχο άρθρο υπάρχει και στις μέσα σελίδες, σύμφωνα με τις σοβιετικές πηγές. Ξεχωριστό άρθρο για τους πληγέντες από την παραπληροφόρηση και τα μέτρα της ΕΟΚ, αγρότες, καθώς μένουν απούλητα τα προϊόντα τους.⁶⁷

⁶⁵ Στο ίδιο, σ.18.

⁶⁶ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1402, 12/5/1986, σ.1, 4, 14-17.

⁶⁷ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ.3516, 10/5/1986, σ.1, 2, 12.

Την ίδια μέρα η *Βραδυνή* έχει τον τίτλο «Άρχισαν να πεθαίνουν», αναφερόμενη στους νεκρούς του Τσερνόμπιλ που αυξάνονται, αλλά και στην απομάκρυνση χιλιάδων κατοίκων από τις γύρω περιοχές. Ο υπέρτιτλος «Χιροσίμα το Τσερνόμπιλ» είναι χαρακτηριστικός. Την προηγούμενη ημέρα έχουν ανοίξει τα σχολεία από τις πασχαλινές διακοπές και οι γονείς πανικόβλητοι τα έχουν απαγορεύσει να βγαίνουν στις αυλές των σχολείων τους στα διαλείμματα και φυσικά να τρώνε τρόφιμα από τα κυλικεία -εκτός από αναφορά στο πρωτοσέλιδο, αναλυτικό ρεπορτάζ υπάρχει στο εσωτερικό. Ο τίτλος άρθρου «Πανικός, η μόνη

Εικόνα 21 Εφημερίδα *Βραδυνή* 13/5/1986

άμυνα όταν κρύβεται η αλήθεια», φαίνεται να δικαιολογεί την γραμμή της εφημερίδας που αναμφισβήτητα προκαλεί πανικό στους αναγνώστες της. Αποκαλυπτικό ρεπορτάζ της εφημερίδας δημοσιεύει μέρος της προκαταρκτικής έρευνας για την επιλογή θέσης για την εγκατάσταση πυρηνοηλεκτρικού σταθμού στην Ελλάδα. Χρειάστηκε η επέμβαση της αστυνομίας για να επιβληθεί η τάξη στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα την προηγούμενη ημέρα, και για το λόγο αυτό, το σχετικό άρθρο τιτλοφορείται "Θηριωδίες για τον θυρεοειδή στο Αλεξάνδρα". Η συνέντευξη του προέδρου του Δημόκριτου χαρακτηρίζεται "τρελή" διότι, σύμφωνα με την εφημερίδα, είναι ασαφής, ελάχιστα διαφωτιστικός και αποφεύγει να απαντήσει σε καίριες ερωτήσεις. Συνεχίζεται η συζήτηση για την συνέντευξη στο *Βήμα* του σοβιετικού πρεσβευτή και την ωμή παρέμβαση του. Οι αψιμαχίες στη Βουλή, ενόψει και της επικείμενης συζήτησης για την πυρηνική έκρηξη στο Τσερνόμπιλ, έχουν ξεκινήσει με αφορμή την ΕΡΤ.⁶⁸

⁶⁸ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21070, 13/5/1986, σ.1, 4, 6-7, 18.

Το *Έθνος* της 13ης Μαΐου έχει κύριο τίτλο «Έρευνα για στρόντιο ο Δημόκριτος», ενώ στο κάτω μέρος της πρώτης σελίδας έχει φωτογραφία παιδιών από σχολείο, καθώς όπως προαναφέρθηκε οι πασχαλινές διακοπές έχουν τελειώσει και η επιστροφή στα θρανία είναι γεγονός -πολυσέλιδο άρθρο για το θέμα στα ενδότερα. Ξαφνικά όλοι ασχολούνται με τα αμερικανικά πυρηνικά όπλα που βρίσκονται διάσπαρτα στην Ελλάδα, το ίδιο και ο κυβερνητικός εκπρόσωπος που τονίζει πως δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας. Το ρεπορτάζ για το νοσοκομείο Αλεξάνδρα δεν διαφέρει και πολύ από της *Βραδυνής*, ενώ ο Δημόκριτος

δεν ασχολείται πια με τον αέρα που καθάρισε τελείως από τη ραδιενέργεια αλλά με τα βαριά ραδιενεργά σωματίδια καίσιο και στρόντιο που συγκεντρώνονται στο χώμα και στο γάλα. Άρθρα με τίτλους όπως «Στο χείλος μιας βιβλικής καταστροφής της ανθρωπότητας» σίγουρα δεν βοηθούν στον εφησυχασμό της κοινής γνώμης. Στην εφημερίδα φιλοξενείται επίσης, ξενάγηση στα άδυτα του Δημόκριτου.⁶⁹

Εικόνα 22 Εφημερίδα *Έθνος* 13/5/1986

⁶⁹ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1403, 13/5/1986, σ.1-2, 19-22, 24-25.

Τετάρτη 14 Μαΐου

Για δεύτερη συνεχόμενη ημέρα στις 14 Μαΐου ο Ριζοσπάστης δεν έχει πρώτο θέμα το Τσερνόμπιλ. Για ακόμα μία φορά στο πρωτοσέλιδο γίνεται αναφορά στις τεράστιες προσπάθειες των σοβιετικών να εξαλείψουν τις συνέπειες του ατυχήματος στην περιοχή, ενώ ασκείται κριτική για τα κυμαινόμενα -μιας και τροποποιούνται συχνά- σύμφωνα με την ΕΟΚ επιτρεπόμενα όρια ραδιενέργειας. Η κριτική στην αμερικανική προπαγάνδα συνεχίζεται, αποκαλείται μάλιστα και μακαρθισμός, ενώ άρθρα που συνηγορούν στην ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας εμπλουτίζουν την ύλη της εφημερίδας. Ακόμα μία συνέντευξη επιστήμονα του Δημόκριτου φιλοξενεί η εφημερίδα, ο οποίος ισχυρίζεται πως το κέσιο ήταν ανιχνεύσιμο και πριν το Τσερνόμπιλ. Και οι διαδηλώσεις της προηγούμενης ημέρας για το Τσερνόμπιλ καταλήγουν σε επεισόδια μεταξύ των δυνάμεων των ΜΑΤ και των "αναρχικών", όπως τους αποκαλεί η εφημερίδα, ενώ στα διεθνή το βάρος πέφτει ξανά στις προσπάθειες των Σοβιετικών που αναφέρονται και στην πρώτη σελίδα.⁷⁰

Η *Βραδυνή* συνεχίζοντας την κάθε άλλο παρά ψυχραιμη κάλυψη των γεγονότων κυκλοφορεί με τον τίτλο «Νέα μόλυνση. Καίσιο σε γάλα-ψάρια» και υπέρτιτλο «Ρεκór ραδιενέργειας στην Ελλάδα»! Ο πρόεδρος της ΕΕΑΕ παραδέχεται πως έχουν προσβληθεί τα ψάρια που ζουν στα ρηχά, εκτός των άλλων, και η εφημερίδα κατηγορεί και πάλι την κυβέρνηση για ελλιπή πληροφόρηση.

Εικόνα 23 Εφημερίδα *Βραδυνή* 14/5/1986

⁷⁰ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3517, 14/5/1986, σ.1, 3, 10-12.

Οι αντιπυρηνικές συγκεντρώσεις καλύπτουν σημαντικό μέρος της πρώτης σελίδας της εφημερίδας με φωτογραφίες και το σύνθημα «Το Τσερνόμπιλ σκοτώνει - ο Ανδρέας αθώνει». “Αποπληροφόρηση” χαρακτηρίζεται η περιορισμένη πληροφόρηση από τον Δημόκριτο, ενώ το αναγνωστικό κοινό ενημερώνεται για την διακοπή των εξετάσεων στο Αλεξάνδρα διότι οι αρμόδιοι θεωρούν πως δεν υπάρχει πια κίνδυνος. Στην σελίδα με τις διεθνείς ειδήσεις, ένα νέο πυρηνικό νέφος από το Τσερνόμπιλ κάνει την εμφάνιση του, ενώ πανικός έχει προκληθεί στην Μόσχα.⁷¹

Πολύ κοντά στην *Βραδυνή* και το *Έθνος* με τίτλο «Στα 19 πέταξε η ραδιενέργεια» και φωτογραφίες από τα επεισόδια στην αντιπυρηνική διαδήλωση της προηγούμενης ημέρας -στην οποία αφιερώνεται δισέλιδο εντός, στο πρωτοσέλιδο του. Ο αριθμός 19 του πρωτοσέλιδου αναφέρεται σε μικρο-ρέντζκεν ανά ώρα, σε μετρήσεις ένα μέτρο από το έδαφος. Σημειώθηκε μικρή αύξηση της μόλυνσης λόγω της βροχής, γεγονός που θεωρείται κατάλληλο για πρώτο θέμα της εφημερίδας. Και τα κατεψυγμένα λαχανικά μπαίνουν στη συζήτηση πλέον, γιατί οι βιομηχανίες τα καταψύχουν προκειμένου να μην τα απορρίψουν.⁷²

Πέμπτη 15 Μαΐου

Στο φύλλο της 15ης Μαΐου ο *Ριζοσπάστης* επαναφέρει σαν πρώτο θέμα τα πυρηνικά καθώς την προηγούμενη ημέρα η ομιλία Γκορμπατσόφ τα έχει στο επίκεντρο. Η ομιλία αναδημοσιεύεται ολόκληρη, προφανώς, και επικεντρώνεται στον πυρηνικό αφοπλισμό. Η εφημερίδα φιλοξενεί ένα άρθρο γνώμης του Παύλου Τσίμα που επιτίθεται σε όλες σχεδόν τις υπόλοιπες εφημερίδες για τον κιτρινισμό τους και την πρόκληση του πανικού, ενώ υπερασπίζεται τη γραμμή του *Ριζοσπάστη* όσον αφορά την ενημέρωση.⁷³

Εικόνα 24 Εφημερίδα *Ριζοσπάστης* 15/5/1986

⁷¹ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21071, 14/5/1986, σ.1, 6, 18

⁷² Εφημ. *Έθνος*, Αρ.1404, 14/5/1986, σ.1, 12-15, 24-25.

⁷³ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3518, 15/5/1986, σ.1-3.

Την ίδια μέρα η *Βραδυνή* έχει τίτλο «Μέτρα για τα παιδιά. Υπόνοιες για το νερό.» Πυρηνική φυσικός που απομακρύνθηκε από τον Δημόκριτο παραχωρεί αποκλειστική συνέντευξη στην εφημερίδα, αφήνοντας υπόνοιες και για την επικινδυνότητα του νερού. Δημοσιεύεται δήλωση-πρόσκληση Μητσοτάκη προς τον Πρωθυπουργό για ενημέρωση στη Βουλή επί του θέματος. Ενδιαφέρον έχει πως από τη συνέντευξη τύπου Γεννηματά, η οποία είναι σε γενικές γραμμές καθησυχαστική, η εφημερίδα επιλέγει να απομονώσει την φράση «Ακόμα και μετά το πλύσιμο μένει ραδιενέργεια στα πλατύφυλλα φυτά»⁷⁴, για να την κάνει τίτλο. Στα διεθνή κάνει την εμφάνιση της η δήλωση Γκορμπατσώφ, αλλά το άρθρο έχει τίτλο "2000 Σοβιετικοί θα χάσουν τη ζωή τους μέσα στον επόμενο μήνα", που δεν προέρχεται από τις δηλώσεις του Σοβιετικού προέδρου, αλλά από ανακοινώσεις ομάδας δυτικών επιστημόνων.⁷⁵

«Ανοιχτή η Απειλή» ο κεντρικός τίτλος του *Έθνους* της Πέμπτης 15 Μαΐου, ατάκα του Πρωθυπουργού -ο οποίος έκανε αιφνιδιαστική έφοδο στο Δημόκριτο, για τις επιπτώσεις του Τσερνόμπιλ που προφανώς ακόμα δεν έχουν περάσει. Η φωτογραφία του πρωτοσέλιδου απεικονίζει τις συλλήψεις έξω από τα δικαστήρια κατά τη διάρκεια της προσαγωγής των κατηγορούμενων για τα επεισόδια που είχαν γίνει την προηγούμενη ημέρα στο κέντρο της Αθήνας στις διαδηλώσεις ενάντια στα πυρηνικά. Ο Δημόκριτος έχει και πάλι την τιμητική του, αυτή τη φορά η εφημερίδα φιλοξενεί καθησυχαστικές δηλώσεις του επιστημονικού διευθυντή

Εικόνα 25 Εφημερίδα *Έθνος* 15/5/1986

⁷⁴ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21072, 15/5/1986, σ.7.

⁷⁵ Στο ίδιο, σ.1, 4, 7, 18.

του. Το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας λαμβάνει μέτρα για την προστασία των μαθητών συνιστώντας να αποφεύγονται οι εκδρομές στο ύπαιθρο και στην περίπτωση που οι μαθητές βραχούν από τη βροχή πρέπει όταν επιστρέψουν σπίτι να κάνουν μπάνιο. Τέλος, η εφημερίδα αφιερώνει ξεχωριστό άρθρο στις δηλώσεις Γκορμπατσόφ με τίτλο «Να προλάβουμε την πυρηνική άβυσσο».⁷⁶

Παρασκευή 16 Μαΐου

Την επόμενη ημέρα ο *Ριζοσπάστης* βρίσκεται ακόμα στον αστερισμό των δηλώσεων Γκορμπατσόφ. Με κεντρικό τίτλο «Διεθνής ικανοποίηση για τις προτάσεις Γκορμπατσόφ», η εφημερίδα φαίνεται ευχαριστημένη για την επίδραση που οι δηλώσεις έχουν στο διεθνές στερέωμα. Το θέμα αυτό καλύπτεται διεξοδικά στα ενδότερα της εφημερίδας. Στην στήλη για τη ραδιοτηλεόραση η εφημερίδα δεν παραλείπει να αποδοκιμάσει την δυτικοθρεμένη ΕΡΤ η οποία ναι μεν πρόβαλε τις δηλώσεις Γκορμπατσόφ αλλά τις κατακρεούργησε, όπως γλαφυρά περιγράφεται. Στη σελίδα 3 αναδημοσιεύεται συνέντευξη με δημοσιογράφο του δυτικογερμανικού περιοδικού Spiegel, με σκοπό να απαντήσει στην εκστρατεία παραπληροφόρησης της κοινής γνώμης από τα δυτικά μέσα προπαγάνδας, όπως τα λέει.⁷⁷

«Τώρα μας καθυστεράζουν» ο τίτλος της *Βραδυνής*, που δεν φαίνεται να πείθεται, προσθέτοντας και τον υπότιτλο «Παραδέχονται όμως ότι 15 θα πεθάνουν από καρκίνο και 20 θα γεννήσουν τέρατα». Προβληματισμός ωστόσο επικρατεί σχετικά με τα κατεψυγμένα λαχανικά που θεωρούνται “μεταπυρηνικά”, άρα και επικίνδυνα. Στη σελίδα 6 συναντάμε αναλυτική ανακοίνωση της Ένωσης Φυσικών Ιατρικής Ελλάδας (ΕΦΙΕ) η οποία εξηγεί αναλυτικά τις μονάδες μέτρησης της ραδιενέργειας και το πόσο

Εικόνα 26 Εφημερίδα Βραδυνή 16/5/1986

⁷⁶ Εφημ. *Έθνος*, Αρ.1405, 15/5/1986, σ.1-3, 12-15, 18.

⁷⁷ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3519, 16/5/1986, σ.1, 3-4, 11-12.

εκείνη επιδρά στον άνθρωπο. Η ραδιενέργεια έχει φτάσει πλέον σε φυσιολογικά επίπεδα στον αέρα, γεγονός που δεν την καθιστά θέμα κατάλληλο για πρωτοσέλιδο, αλλά για το κάτω μέρος της έκτης σελίδας. Παρόλα αυτά, για να μην ξεχνιόμαστε, οι μαθητές βρίσκονται στο έλεος του στρόντιου και του καϊσίου σύμφωνα με ρεπορτάζ που δημοσιεύεται. Στις διεθνείς ειδήσεις ο τίτλος «Αδύναμοι οι Σοβιετικοί να αντιμετωπίσουν την καταστροφή» είναι χαρακτηριστικός.⁷⁸

Στις 16 Μαΐου είναι η πρώτη ημέρα μετά το συμβάν που ο κύριος τίτλος του *Έθνους* δεν είναι αφιερωμένος στο Τσερνόμπιλ ή στις επιδράσεις του. Η μείωση της μόλυνσης δεν φαίνεται να πουλάει, ενώ δημοσιεύεται και το μενού του Δημόκριτου - το οποίο δεν έχει πλέον ιδιαίτερους περιορισμούς πέρα από το γάλα. Ακολουθεί ξεχωριστό ολοσέλιδο ρεπορτάζ από λύκειο του Χαλανδρίου με τον γουστόζικο τίτλο «Οι μαθητές ρεμ...βάζουν» που περιγράφει πως ναι μεν υπάρχει ανησυχία, αλλά η ζωή συνεχίζεται. Τέλος, δισέλιδο ρεπορτάζ αφιερώνεται στις νέες συγκεντρώσεις κατά των πυρηνικών στο κέντρο της Αθήνας.⁷⁹

Σάββατο 17 Μαΐου

Το Σάββατο 17 Μαΐου το ζήτημα επιστρέφει στους κεντρικούς τίτλους των εφημερίδων, καθώς έχει προηγηθεί θυελλώδης συνεδρίαση της Βουλής για το Τσερνόμπιλ.

Ο *Ριζοσπάστης* δημοσιεύει ολόκληρη την ομιλία του γενικού γραμματέα του ΚΚΕ Χαρίλαου Φλωράκη, από τη Βουλή, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μετάφραση της ομιλίας Γκορμπατσόφ περί

Εικόνα 27 Εφημερίδα *Ριζοσπάστης* 17/5/1986

⁷⁸ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21073, 16/5/1986, σ.1, 3, 6-7, 18.

⁷⁹ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1406, 16/5/1986, σ.1, 3, 24-25.

αφοπλισμού, κατάργησης των πυρηνικών όπλων και αντισοβιετικής προπαγάνδας. Από την άλλη μεριά ο τίτλος «Τα... μπεκερέλ κουκούλωσαν τα πυρηνικά όπλα», τονίζει πως η συζήτηση στη βουλή επικεντρώθηκε στις επιπτώσεις του ατυχήματος και όχι στους πυρηνικούς εξοπλισμούς όπως πιθανόν να επιθυμούσε ο *Ριζοσπάστης*.⁸⁰

Η Βραδυνή της 17ης Μαΐου έχει τον τίτλο «Η Βουλή δεν βλέπει Ρεμ» και τον υπότιτλο «Κι όμως φοφάνε τα περιστέρια στον Άγνωστο». Η εφημερίδα μας πληροφορεί πως τα κόμματα συμφώνησαν στη Βουλή για την μη ύπαρξη κινδύνου πλέον από τη ραδιενέργεια. Η Νέα Δημοκρατία όμως εξαπέλυσε επίθεση κατά της Κυβέρνησης και την κατηγόρησε πως άφησε απροστάτευτο τον ελληνικό λαό για πέντε ημέρες χωρίς προστασία, ενώ η τηλεόραση δεν ενημέρωνε αλλά παραπληροφορούσε. Στην σελίδα 6 μπορεί να βρει κανείς ολόκληρη την ομιλία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη. Στην επόμενη σελίδα συναντάμε ρεπορτάζ για την ανακοίνωση του ΠΑΚΟΕ περί ψόφιων ψαριών και πουλιών, ενώ υπάρχει και ένα γκάλοπ της *Βραδυνης* για τα ρεμ, με συμπέρασμα πως οι Αθηναίοι δεν πείθονται από τις καθησυχαστικές ανακοινώσεις.⁸¹

Ο τίτλος του *Έθνους* το Σάββατο 17 Μαΐου είναι «Πέρασε ο εφιάλτης», αφιερωμένος στην 8ωρη συζήτηση στη Βουλή και στην συναίνεση των κομμάτων για την μη ύπαρξη κινδύνου πια. 3σέλιδο ρεπορτάζ από τη Βουλή ακολουθεί με τίτλο «Ηρεμία μετά την καταιγίδα», περιέχοντας αποσπάσματα από τη συζήτηση. Αξίζει να σημειωθεί πως στη συζήτηση στη Βουλή ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου ήταν απών και η κυβέρνηση

Εικόνα 28 Εφημερίδα Έθνος 17/5/1986

⁸⁰ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ.3520, 17/5/1986, σ.1-3, 9, 12.

⁸¹ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21074, 17/5/1986, σ.1, 4, 6-7.

εκπροσωπήθηκε από τον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας Γιώργο Γεννηματά και τον Υπουργό Προεδρίας Άκη Τσοχατζόπουλο.⁸²

Δευτέρα 19 Μαΐου – Παρασκευή 30 Μαΐου

Από τη Δευτέρα 19 Μαΐου και μετά *Ριζοσπάστης* και *Έθνος* δεν τοποθετούν ξανά το Τσερνόμπιλ σαν κύριο θέμα. Η *Βραδυνή* συνεχίζει για δύο μέρες ακόμα, αλλά μετά το θέμα “ξεφουσκώνει” και χάνεται στις μέσα σελίδες, μέχρι που εξαφανίζεται τελείως.

Μέχρι το τέλος Μαΐου οι αναφορές του *Ριζοσπάστη* στο θέμα, αφορούν είτε τον αφοπλισμό και τον αγώνα ενάντια στα πυρηνικά που έχει κηρύξει η ΕΣΣΔ, είτε στους αγρότες, κτηνοτρόφους και εργαζόμενους στις γαλακτοβιομηχανίες που έχουν πληγεί από την όλη κατάσταση. Ανά κάποιες ημέρες, όποτε υπάρχει επίσημη ανακοίνωση από την ΕΣΣΔ για την αντιμετώπιση του ατυχήματος, αναπαράγεται, με ευθείες βολές στα δυτικά μέσα ενημέρωσης -και την ΕΡΤ, για την αντισοβιετική προπαγάνδα πάντα.⁸³

Η *Βραδυνή* την Δευτέρα 19 Μαΐου δημοσιεύει στο πρωτοσέλιδο δυσοίωνες προβλέψεις καθηγητών για 48.000 κρούσματα καρκίνου λόγω του Τσερνόμπιλ, όχι όμως σαν κύριο θέμα. Στο κάτω μέρος της πρώτης σελίδας στην στήλη Επίκαιρα, ο Τηλέμαχος που την

Εικόνα 29 Εφημερίδα Βραδυνή 19/5/1986

υπογράφει δεν επιθυμεί την επικείμενη επίσκεψη Γκορμπατσόφ στην Ελλάδα -η οποία τελικά δεν πραγματοποιήθηκε. Στη σελίδα 4 υπάρχει άρθρο -ή πιο σωστά σενάριο- του Γιώργου Τράγκα για βιβλική καταστροφή στην Ελλάδα αν σκάσει πυρηνικός αντιδραστήρας. Οι επιπτώσεις του Τσερνόμπιλ θα είναι και ψυχολογικές σύμφωνα με άλλο άρθρο του ίδιου φύλλου.⁸⁴ Στις 20 Μαΐου το θέμα επανέρχεται στο προσκήνιο

⁸² Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1407, 17/5/1986, σ.1, 11-13.

⁸³ Εφημ. *Ριζοσπάστης*, Αρ. 3521-30, 17-29/5/1986.

⁸⁴ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21075, 19/5/1986, σ.1, 4, 6.

λόγω 700 κιλών ραδιενεργού μανουριού στην Αθήνα, με τίτλο «Νέος Εφιάλτης στην Αγορά»⁸⁵, ενώ την επομένη ο τίτλος είναι «Επικίνδυνα 9 λαχανικά». ⁸⁶ Το Σάββατο 24 Μαΐου είναι η τελευταία ημέρα που η *Βραδυνή* αφιερώνει τον κύριο τίτλο της στο θέμα: «Σοκ απ' τον Δημόκριτο. Οι επιστήμονες ξεσκεπάζουν τις μετρήσεις».⁸⁷ Μέχρι το τέλος του μήνα τα άρθρα πραγματεύονται τις ανωμαλίες στην αγορά, τα ακατάλληλα τρόφιμα, η αγανάκτηση των αγροτών, παραγωγών και εμπόρων, πάντα με κριτική προς την κυβέρνηση οπτική.⁸⁸

Το *Έθνος* μειώνει σταδιακά το ενδιαφέρον του για το θέμα το τελευταίο 10ήμερο του Μαΐου. Ενώ αρχικά υπάρχει στο πρωτοσέλιδο έστω και με μικρή φωτογραφία ή αναφορά, όσο περνούν οι ημέρες το θέμα περνάει στα ενδότερα μέχρι που στις 28/5 -λίγες μέρες νωρίτερα από την *Βραδυνή*, δεν υπάρχει ούτε μία αναφορά σε ολόκληρη την εφημερίδα. Τα άρθρα που αφορούν στις επιπτώσεις του Τσερνόμπιλ αυτές τις ημέρες, έχουν να κάνουν με την απόγνωση των αγροτών, με την καταλληλόλητα ή μη των τροφίμων, και με τα τεκταινόμενα στην ΕΣΣΔ.⁸⁹

⁸⁵ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21076, 20/5/1986, σ.1.

⁸⁶ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21077, 21/5/1986, σ.1.

⁸⁷ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21080, 24/5/1986, σ.1.

⁸⁸ Εφημ. *Βραδυνή*, Αρ. 21076-21085, 20-30/5/1986.

⁸⁹ Εφημ. *Έθνος*, Αρ. 1408-1416, 19-28/5/1986.

Συμπεράσματα

Η μελέτη των τριών εφημερίδων του Μαΐου του 1986 οδηγεί σε κάποια ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Είναι φανερό πως το θέμα καλύπτεται πολύπλευρα και υπό διαφορετικό πρίσμα από κάθε εφημερίδα, ανάλογα τον ιδεολογικό της προσανατολισμό. Δύο είναι τα βασικά μέτωπα που θα μπορούσε κανείς να διακρίνει, το εσωτερικό και το εξωτερικό. Τις πρώτες ημέρες υφίσταται μόνο το εξωτερικό καθώς για το εσωτερικό δεν υπάρχει ανησυχία. Η πληροφόρηση από την ΕΣΣΔ είναι ελλιπής και συγκεχυμένη γεγονός που δεν αφήνει ασχολίαστο η *Βραδυνή* φυσικά, αλλά ούτε και το *Έθνος*, ενώ ο *Ριζοσπάστης* προσπαθεί να υπερασπιστεί τη Σοβιετική γραμμή πληροφόρησης, αναδημοσιεύοντας τα ανακοινωθέντα του Σοβιετικού πρακτορείου ειδήσεων. Το τι πραγματικά συνέβη στο Τσερνόμπιλ και τα αίτια που προκάλεσαν την τήξη του πυρηνικού αντιδραστήρα, έγιναν αντικείμενο διεξοδικών ερευνών τα επόμενα χρόνια με τα οριστικά πορίσματα να βγαίνουν πολλά χρόνια αργότερα. Το γεγονός αυτό σημαίνει πως αν κάποιος επιθυμεί να αναζητήσει τα πραγματικά γεγονότα, η έρευνα στον Τύπο της εποχής δεν θα είναι πολύ βοηθητική. Το ατύχημα από το Three Mile Island των ΗΠΑ του 1979, έχει την τιμητική του τις πρώτες μέρες, καθώς πρόκειται για το γνωστότερο και σημαντικότερο -μέχρι τότε- πυρηνικό ατύχημα. Οι εφημερίδες το χρησιμοποιούν είτε για να δείξουν το πόσο επιβλαβής είναι η χρήση της πυρηνικής ενέργειας (*Ριζοσπάστης*, *Έθνος*), είτε για να τονίσουν την άμεση και λεπτομερή αμερικανική ενημέρωση, σε αντίθεση με την σοβιετική (*Βραδυνή*). Είναι γεγονός πως η πρώτη ενημέρωση για το Three Mile Island μεταδόθηκε περίπου 2 ώρες μετά το γεγονός, ενώ η ανακοίνωση του TASS για το Τσερνόμπιλ, μεταδόθηκε μετά από 67 ώρες.⁹⁰ Στο εξωτερικό μέτωπο θα μπορούσαν να προστεθούν και όλα τα Δυτικά μέσα ενημέρωσης, από τα οποία αντλούν την πληροφόρησή τους η *Βραδυνή* και το *Έθνος*, ενώ ο *Ριζοσπάστης* τα κατηγορεί για προπαγάνδα -γεγονός που συνέβαινε και πριν και μετά- το Τσερνόμπιλ, βέβαια. Στο ίδιο μέτωπο τις επόμενες ημέρες θα

⁹⁰ Danid M. Rubin, «How the News Media Reported on Three Mile Island and Chernobyl», *Journal of Communication*, September 1987, p.43.

Η κοινή γνώμη μπορεί να ενημερώθηκε σχετικά άμεσα για το συμβάν, για εκείνο που δεν ενημερώθηκε ήταν τα επίπεδα της ακτινοβολίας που είχε απελευθερωθεί στο περιβάλλον, σύμφωνα με το ντοκιμαντέρ *Meltdown: Three Mile Island*, παραγωγής Netflix, 2022.

προστεθούν και τα μέτρα της ΕΟΚ όσον αφορά την εισαγωγή προϊόντων από τις ανατολικές χώρες, γεγονός που κατακρίνεται με δριμύτητα από τον *Ριζοσπάστη*. Τέλος, ένα ακόμα πεδίο αντιπαράθεσης είναι το ζήτημα του αφοπλισμού και της μείωσης των πυρηνικών όπλων, που απασχολεί ιδιαίτερα τον *Ριζοσπάστη*, καθώς πρόκειται για επιδίωξη της ΕΣΣΔ -η δήλωση Γκορμπατσόφ είναι πρώτο θέμα για δύο ημέρες. Το *Έθνος* ασχολείται με το θέμα αυτό, ιδιαίτερα μετά τις δηλώσεις Παπανδρέου. Είναι εκείνες οι δηλώσεις που κάνουν την *Βραδυνή* να τον αποκαλέσει Γκάντι, κάνοντας αντιπολίτευση και ταυτόχρονα υπερασπίζοντας τα αμερικανικά συμφέροντα.

Το μέτωπο του εσωτερικού χωρίζεται σε πολλά μικρότερα, καθώς ενώ αρχικά δεν υπήρχαν λόγοι ανησυχίας για την Ελλάδα, μερικές μέρες αργότερα το θέμα βρέθηκε να επηρεάζει όλους τους τομείς της καθημερινότητας των Ελλήνων, από το τι θα φάνε μέχρι το τι θα δουν στην τηλεόραση -χαρακτηριστικό το επεισόδιο με τίτλο «Επιστήμονες Απατεώνες» της δημοφιλούς τηλεοπτικής σειράς της ΕΡΤ, *Ορκιστείτε Παρακαλώ*.⁹¹ Ένα από τα πρώτα ζητήματα που απασχόλησαν τις ελληνικές εφημερίδες πέρα από το ραδιενεργό νέφος που ακόμα ήταν μακριά, ήταν η ενδεχόμενη κατασκευή πυρηνικού εργοστασίου στην Ελλάδα -στην περιοχή της Καρύστου, την οποία δεν έβλεπαν θετικά. Και ενώ περνούσαν οι μέρες και το Πάσχα όπου προτεραιότητα είχε ο οβελίας για την κοινή γνώμη η πρόκληση του πανικού ξεκίνησε λίγες μέρες μετά, με την *Βραδυνή* να πρωτοστατεί. Από την άλλη μεριά, σε μεγάλο βαθμό ο *Ριζοσπάστης* και σε μικρότερο το *Έθνος* συνιστούσαν ψυχραιμία, επικαλούμενα ανακοινώσεις του Δημόκριτου. Εκείνες τις ημέρες ήταν που ξεκίνησε η μεγάλη κόντρα μεταξύ Δημόκριτου και ΠΑΚΟΕ που ανακοίνωναν διαφορετικές μετρήσεις σχετικά με την μόλυνση της ατμόσφαιρας. Οι πιο συγκρατημένες και αισιόδοξες μετρήσεις του Δημόκριτου γίνονταν σημαία για το φιλοκυβερνητικό *Έθνος*, αλλά και για τον *Ριζοσπάστη*, προκειμένου να στηρίξει το σοβιετικό επιχείρημα του "όλα είναι υπό έλεγχο". Η ετοιμότητα ή μη του κρατικού μηχανισμού για την αντιμετώπιση ενός πρωτόγνωρου προβλήματος, όπως και η πληροφόρηση που παρείχε η κυβέρνηση ήταν

⁹¹ Κατά την εκδίκαση της υπόθεσης γνωστοποιείται ότι μετά το πυρηνικό ατύχημα του Τσερνόμπιλ, το ζεύγος Αυγουστόπουλου έθεσε σε εφαρμογή σχέδιο εξαπάτησης αφελών προσώπων, τα οποία επισκέπτονταν ως ειδικοί επιστήμονες επί ζητημάτων ραδιενέργειας. Με τη χρήση "ειδικής συσκευής" αναζητούσαν μολυσμένα αντικείμενα και τελικώς αφαιρούσαν τιμαλφή.

Ορκιστείτε Παρακαλώ, Σκηνοθεσία: Δημήτρης Νικολαΐδης, *ΕΡΤ*, 1986 στο <https://archive.ert.gr/7533/>

φυσικά το μήλον της έριδας για τα κόμματα, αλλά και για τις υπό εξέταση εφημερίδες. Η *Βραδυνή* δεν χάνει ευκαιρία σε κάθε άρθρο της να κατηγορεί σε όλους τους τόνους την κυβέρνηση για ολιγωρία, απόκρυψη πληροφοριών και ανετοιμότητα. Και όσο πλησιάζουν οι μέρες για την συζήτηση στην Βουλή, τόσο οι τόνοι ανεβαίνουν. Ακόμα και μετά τη συζήτηση στη Βουλή όπου βασικά τα κόμματα συμφωνούν πως ο κίνδυνος πλέον έχει περάσει, η εφημερίδα συνεχίζει να επιτίθεται στην κυβέρνηση επί του θέματος. Η αλήθεια είναι πως ακόμα και το *Έθνος*, που στηρίζει τον Ανδρέα Παπανδρέου από το 1981, είναι επικριτικό απέναντι στην κυβέρνηση όσον αφορά την πληροφόρηση. Αγαπημένο θέμα όλων των εφημερίδων είναι η κριτική για την ΕΡΤ και ό,τι προβάλλεται από εκείνη. Ακόμα βέβαια και στο συγκεκριμένο θέμα υπάρχουν αποκλίσεις. Η *Βραδυνή* πάντα είναι πιο σκληρή και κατηγορεί την ΕΡΤ για απόκρυψη πληροφοριών, ενώ το *Έθνος* παρόλο που κριτικάρει δεν είναι τόσο σκληρό. Ο *Ριζοσπάστης* από την άλλη μεριά, κατηγορεί την ΕΡΤ για υπερβολική δραματικότητα στη μετάδοση των ειδήσεων σχετικά με το Τσερνόμπιλ. Αξιοσημείωτη είναι η μαρτυρία του αθλητικογράφου Χρήστου Σωτηρακόπουλου για την πληροφόρηση των πρώτων ημερών από την ΕΡΤ.⁹²

Η πρόκληση του πανικού από τις εφημερίδες, όμως, *Βραδυνή* και *Έθνος* είναι που οδηγεί στα πρωτοσέλιδα της δεύτερης εβδομάδας. Φαίνεται πως πρωτοσέλιδα και πανικός λειτουργούν σαν συγκοινωνούντα δοχεία καθώς το ένα προκαλείται από το άλλο. Κατ' αρχάς, οι στρατιές των ανθρώπων που κατακλύζουν -οι εφημερίδες χρησιμοποιούν γηπεδικές περιγραφές- το νοσοκομείο Αλεξάνδρα για να εξεταστούν, είτε έχουν επιστρέψει από την Ουκρανία, είτε από την Ηλεία. Η μόλυνση ή όχι των

⁹² «...Τότε, όμως, η κυβέρνηση στην Ελλάδα αποφάσισε να μην... χαλάσει το Πάσχα του λαού. Και η κρατική τηλεόραση υπάκουσε φυσικά. Ο τελικός του Κυπέλλου Κυπελλούχων, Ατλέτικο – Ντινάμο Κιέβου το βράδυ της Παρασκευής στο Λιόν, συνέπιπτε με την περιφορά του Επιταφίου. Έτσι αποφασίστηκε να μεταδοθεί το Μεγάλο Σάββατο το μεσημέρι (!) σε μαγνητοσκόπηση. Ως αφελής, πιστεύοντας πως θα έκανε πάταγο αυτό που θα έδινε, ξεκινώντας τον πρόλογο ανέφερα την είδηση. Τρομάρα μου! Μίλησα για το τραγικό συμβάν, είπα για την προσπάθεια των Σοβιετικών να καλύψουν το θέμα... Άθελα μου, αν το ματς ήταν ζωντανό θα δημιουργούσα... κυβερνητική κρίση! Και αμφιβάλλω αν θα περνούσα ποτέ ξανά απ' έξω από τηλεοπτικό στούντιο! Το γεγονός ότι το ματς ήταν μαγνητοσκοπημένο έδωσε τη λύση! “Εκοψαν” στην Αγία Παρασκευή ολόκληρο τον πρόλογο και η σύνδεση με το “Ζερλάν” άρχισε με τη σέντρα...», απόσπασμα από το βιβλίο *Παιχνίδι χωρίς όρια* του 2008 που αναδημοσιεύεται στο άρθρο του Νίκου Μποζιονέλου με τίτλο «Το Τσερνόμπιλ και ο ελληνικός Τύπος της εποχής», 26/4/2019, προσβάσιμο στο <https://nbozionelos.gr/archives/3013>.

τροφίμων είναι που προκαλεί τον ισχυρότερο πανικό, και αυτό είναι φανερό από τις επιδρομές στα σουπερ μάρκετ, που προκαλούνται από τις εφημερίδες και φυσικά καλύπτονται εκτενώς από αυτές. Από την άλλη μεριά, οι παραγωγοί και οι έμποροι φρέσκων λαχανικών και οι κτηνοτρόφοι καταστρέφονται, ενώ οι εργάτες στις γαλακτοβιομηχανίες χάνουν τις δουλειές τους, γεγονός που δεν αφήνει ασυγκίνητες τις εφημερίδες, την *Βραδυνή* που κάνει αντιπολίτευση και τον *Ριζοσπάστη* που είναι πάντα κοντά στους αγρότες και τους εργάτες.

Μία ακόμα διάσταση που συμβάλλει στην πρόκληση πανικού είναι η -αναλυτική και όχι πάντα επιστημονικά τεκμηριωμένη- παρουσίαση των επιπτώσεων της ραδιενέργειας. Μόνο ο *Ριζοσπάστης* δεν αναφέρεται εκτενώς στο ζήτημα αυτό. Οι άλλες δύο εφημερίδες, από την πρώτη σχεδόν ημέρα γράφουν ό,τι πιο ζοφερό μπορεί να φανταστεί κανείς, από την πρόκληση καρκίνου και λευχαιμίας μέχρι τα δερματολογικά και τα ψυχολογικά προβλήματα που μπορεί να προκληθούν. Όταν έρχεται η ημέρα, μετά την Κυριακή του Θωμά, να επιστρέψουν οι μαθητές στα θρανία, νέο κύμα πανικού φαίνεται να έρχεται στις εφημερίδες που προκαλεί ταραχή στους γονείς, δίνοντας οδηγίες όπως να μην παίζουν στα λασπόνερα!

Τέλος, όλη αυτή η υπερπληροφόρηση οδηγεί στην εμφάνιση διαφόρων οικολογικών ομάδων και σε ένα κύμα αντιπυρηνικών διαδηλώσεων -τις περισσότερες φορές με την πρόκληση επεισοδίων, στις μεγάλες πόλεις της χώρας -κυρίως στην Αθήνα. Ένας είδος οικολογικής ευαισθησίας φαίνεται να ενισχύθηκε που θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο στο Κοινοβούλιο των Οικολόγων-Εναλλακτικών. Στις δεύτερες εκλογές του 1989, οι Οικολόγοι Εναλλακτικοί εξέλεξαν μια βουλευτή,⁹³ την Μαρίνα Δίζη.⁹⁴ Το ζήτημα παύει απότομα να απασχολεί τις εφημερίδες ένα μήνα μετά το δυστύχημα, καθώς υπάρχουν άλλα ζητήματα που φαίνεται να απασχολούν την επικαιρότητα. Ακολουθούν οι Πανελλήνιες εξετάσεις, τα κόμματα κλείνουν τα ψηφοδέλτιά τους ενόψει δημοτικών εκλογών ενώ στη Βουλή είναι σε εξέλιξη η συζήτηση για την νομιμοποίηση των αμβλώσεων.

⁹³<https://www.hellenicparliament.gr/Organosi-kai-Leitourgia/Olomeleia/Sinthesi-Proigoumenon-Periodon-New/?slctdPeriod=51ee2d02-da18-4675-9b91-cbaff436ff3a&SortByR=party&SortDirectionR=asc&SortBy=party&SortDirection=asc>.

⁹⁴ Η Ελλάδα στη Δεκαετία του '80, ό.π., σ.599-600.

Μία ακόμα παράμετρος που χρήζει μιας επιπλέον ματιάς, είναι οι διαφημιστικές καταχωρήσεις των ημερών, που ξεκινούν γύρω στις 10 Μαΐου σε όλες τις εφημερίδες αρχικά από τις εταιρείες γάλακτος ΑΓΝΟ, ΕΒΓΑ, ΔΕΛΤΑ, ΣΥΝΕΡΓΑΛ και έπειτα από τις εταιρείες τροφίμων Μπάρμπα Στάθης, Μιμίκος πως τα προϊόντα τους είναι ακίνδυνα και μπορούν άφοβα να καταναλωθούν. Ενδιαφέρον έχουν και οι αυξημένες διαφημίσεις καταψυκτών των οποίων οι πωλήσεις είχαν αυξηθεί κατακόρυφα εκείνες τις ημέρες.

ΕΝΗΛΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

ΠΑΓΩΤΑ

Κανένα πρόβλημα!

Πράγματι. Δεν υπάρχει και ούτε πρόκειται να υπάρξει κανένα απολύτως πρόβλημα για τα παγωτά ΕΒΓΑ, για τρεις λόγους:

- 1.** Η ΕΒΓΑ ακολουθώντας στη διαδικασία παραγωγής των παγωτών της τις υψηλές ποιοτικές προδιαγραφές που εφαρμόζονται στις ΗΠΑ και τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, χρησιμοποιεί πρώτες ύλες (γάλα και βούτυρο) που εισάγονται αποκλειστικά από χώρες της ΕΟΚ.
- 2.** Όλες οι εισαγωγές πρώτων υλών που χρησιμο-ποιούνται στην παραγωγή των παγωτών ΕΒΓΑ πραγματοποιήθηκαν και ολοκληρώθηκαν μέχρι και τον Μάρτιο του 1986. Πολύ πριν συμβεί το πυρηνικό ατύχημα.
- 3.** Οι πιο πάνω εισαγωγές, γίνανε σε ποσότητες που καλύπτουν τις ανάγκες παραγωγής παγωτών για ολόκληρο το 1986.

Η ΕΒΓΑ, με υψηλό αίσθημα ευθύνης, δηλώνει ότι τα παγωτά της ήταν, είναι και θα είναι απολύτως υγιεινά, χωρίς κανένα πρόβλημα και πως δέχεται οποιοδήποτε έλεγχο και από οποιοδήποτε φορέα, υπηρεσία ή ιδιώτη που θα θελήσει να επιβεβαιώσει την αλήθεια των ισχυρισμών της.

Γιατί, για την ΕΒΓΑ, το πρώτο που έχει σημασία, είναι η προστασία της υγείας του καταναλωτικού κοινού.

ΕΒΓΑ ΑΒΕΕ

Εικόνα 30 Καταχώρηση ΕΒΓΑ 8/5/1986

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

ΜΙΜΙΚΟΣ
ΤΑ ΠΑΠΑΚΙΑ, ΧΟΙΡΙΝΑ
ΚΑΙ ΚΟΤΟΠΟΥΛΑ ΜΑΣ

Μεγαλώνουν ΠΑΝΤΟΤΕ σε στεγασμένους κλειστούς χώρους και τρέφονται αποκλειστικά και μόνο με καλαμπόκι, κριθάρι, πίτε-ρα και σογιάλευρο περσινής σο-δειάς που είναι αποθηκευμένα σε κλειστά μεταλλικά σιλό. Σφάζονται και τυποποιούνται με την άμεση παρακολούθηση από 4 κρατικούς κτηνιάτρους που ελέγχουν ΣΧΟ-ΛΑΣΤΙΚΑ την καταλληλότητα και υγεία των κρεάτων, για να διακι-νηθούν συνοδεύονται ΠΑΝΤΟΤΕ με κρατικό κτηνιατρικό πιστοποιη-τικό καταλληλότητας και υγείας.

Τρώτε άφοβα Ελληνικά κοτό-πουλα - παπάκια και χοιρινά που ελέγχονται από κρατικούς κτηνιά-τρους.

ΑΦΟΙ ΜΙΜΙΚΟΥ ΑΕ
ΚΟΤΟΠΟΥΛΑ - ΧΟΙΡΙΝΑ - ΠΑΠΑΚΙΑ

Εικόνα 31 Καταχώρηση ΜΙΜΙΚΟΣ 20/5/1986

Ξεχωριστής έρευνας
χρηζουν, τέλος, οι
γελοιογραφίες των ημερών που
στηλιτεύουν τα τεκταινόμενα,
επηρεασμένες από την
ιδεολογική ματιά της κάθε
εφημερίδας.

Εικόνα 32 Γελοιογραφία του Στάθη,
Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 8/5/1986

Εικόνα 33 Γελοιογραφία του Στάθη, Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 15/5/1986

Chernobyl, η Σειρά.

Το δυστύχημα του Τσερνόμπιλ εξακολουθεί να απασχολεί την κοινή γνώμη ακόμα και στις μέρες μας, γεγονός που αποδεικνύεται από την δημοφιλία της τηλεοπτικής σειράς 5 επεισοδίων με τον τίτλο *Chernobyl*, συμπαραγωγής του αμερικανικού τηλεοπτικού δικτύου *HBO* και του βρετανικού *Sky UK*. Η σειρά προβλήθηκε ταυτόχρονα στις Ηνωμένες Πολιτείες και το Ηνωμένο Βασίλειο τον Μάιο του 2019 πετυχαίνοντας υψηλές τηλεθεάσεις, ενώ απέσπασε διθυραμβικές κριτικές και δεκάδες βραβεία. Δημιουργός της σειράς είναι ο Craig Mazin και σκηνοθέτης όλων των επεισοδίων είναι ο Johan Renck. Πρόκειται για δραματοποίηση της αληθινής ιστορίας του Τσερνόμπιλ. Το σενάριο της σειράς επικεντρώνεται αφενός στα τεκταινόμενα στο πυρηνικό εργοστάσιο -και την γύρω περιοχή- πριν και μετά την έκρηξη, αφετέρου στις προσπάθειες συγκάλυψης εκ μέρους της σοβιετικής κυβέρνησης.

Η σειρά ξεκινά με την αυτοκτονία του Βαλερί Λεγκάσοφ (επιφανούς μέλους της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών και επικεφαλής της επιτροπής διερεύνησης του συμβάντος) στην δεύτερη επέτειο από το δυστύχημα.⁹⁵ Ο Λεγκάσοφ έχει μόλις ολοκληρώσει την ηχογράφηση κασετών -που θα ανακαλυφθούν αργότερα, στις οποίες καταλογίζει την ευθύνη του συμβάντος στον μηχανικό Ανατόλι Ντιάτλοφ και στους ανωτέρους του. Η υπόλοιπη αφήγηση γίνεται στον χρόνο της έκρηξης και σε όσα την ακολουθούν. Παρακολουθούμε μέσα από τα μάτια της Λουντμίλα, της εγκύου συζύγου ενός πυροσβέστη την έκρηξη στον Πυρηνικό Σταθμό Παραγωγής Πυρηνικής Ενέργειας του Τσερνόμπιλ. Στον Σταθμό γινόμαστε μάρτυρες των εσφαλμένων αποφάσεων του Ντιάτλοφ, των απέλπιδων προσπαθειών των πυροσβεστών να κατασβέσουν την φωτιά που έχει προκληθεί από την έκρηξη -οι περισσότεροι εκ των οποίων θα υποκύψουν

⁹⁵ (1936-1988) Σύμφωνα με την νεκρολογία τους στους *New York Times*, που δεν αναφέρει τίποτα σχετικό με τις συνθήκες θανάτου του, απλά αναφέρει πως δεν έχει γίνει γνωστό αν είχε εκτεθεί σε επικίνδυνα επίπεδα ραδιενέργειας κατά τη διάρκεια της καθοδήγησης της επιτροπής έρευνας για το Τσερνόμπιλ. Δεν παραλείπεται και η έλλειψη αναφοράς του Λεγκάσοφ στην επέτειο των δύο ετών από το δυστύχημα από τα Σοβιετικά μέσα ενημέρωσης, καθώς και η απουσία του από την συνέντευξη τύπου των Σοβιετικών πυρηνικών φυσικών που πραγματοποιήθηκε τις προηγούμενες ημέρες σχετικά με την κατάσταση στην περιοχή του Τσερνόμπιλ δύο χρόνια μετά. *New York Times*, 30/4/1988, σ.11 προσβάσιμο στο <https://www.nytimes.com/1988/04/30/obituaries/valery-legasov-51-chernobyl-investigator.html?smid=url-share>.

στο οξύ σύνδρομο ακτινοβολίας (Acute Radiation Syndrome: ARS) τις επόμενες ημέρες. Η Εκτελεστική Επιτροπή του Πρίπιατ, της γειτονικής στον Σταθμό πόλης, ενώ έχει ενημερωθεί πως έχει διαρρεύσει μολυσμένο νερό στους αγωγούς της πόλης, δεν αποφασίζει την εκκένωση της πόλης, προσπαθώντας να υποβαθμίσει το περιστατικό. Το πρώτο επεισόδιο κλείνει με την ενημέρωση του Λεγκάσοφ για ένα υπό έλεγχο - όπως του λένε- ατύχημα στο Τσέρνομπιλ και την διαταγή για την παροχή συμβουλών σχετικά με την αντιμετώπισή του.

Το δεύτερο επεισόδιο ξεκινάει με την ανίχνευση αυξημένων επιπέδων ακτινοβολίας, μερικές ώρες μετά την έκρηξη, στο Μινσκ της Λευκορωσίας από την πυρηνική φυσικό Ουλιάννα Χομιούκ. Πρόκειται για έναν φανταστικό χαρακτήρα που προστέθηκε στο σενάριο της σειράς, αφενός για να αντιπροσωπεύσει τους επιστήμονες που πήραν μέρος στο τεράστιο εγχείρημα της εκκαθάρισης μετά την καταστροφή, αφετέρου για να δώσει έμφαση στην προοδευτικότητα των Σοβιετικών όσον αφορά την θέση της γυναίκας στις επιστήμες και την ιατρική.⁹⁶ Η Λουντμίλα μαθαίνει πως ο σύζυγός της μαζί με τους υπόλοιπους ασθενείς με ARS θα μεταφερθούν σε νοσοκομείο στην Μόσχα. Ο Λεγκάσοφ, αφού εξηγεί στον Γκορμπατσόφ την σοβαρότητα της κατάστασης αναχωρεί με ελικόπτερο για το Τσερνόμπιλ με την συνοδεία του Μπόρις Στσέρμπινα.⁹⁷ Η μεταφορά της κυβερνητικής αποστολής δεν πραγματοποιήθηκε με ελικόπτερο, αλλά με αεροπλάνο μέχρι το Κίεβο και μετά οδικώς μέχρι το Τσερνόμπιλ,⁹⁸ τα πλάνα, όμως από αέρος είναι πάντα πιο εντυπωσιακά και πιο εύγλωττα, καθώς η

⁹⁶ Aria Bendix, «HBO's 'Chernobyl' series invented a main character to depict the world's worst nuclear power plant accident», *Business Insider*, 20/9/2019, προσβάσιμο στο

<https://www.businessinsider.com/hbo-chernobyl-series-invented-nuclear-physicist-character-2019-6>.

⁹⁷ (1919-1990), Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Υπουργών της ΕΣΣΔ από το 1984 έως το 1989. Κατά τη διάρκεια της θητείας του επέβλεψε την διαχείριση δύο σημαντικών καταστροφών: του Τσερνόμπιλ το 1986 και του σεισμού στην Αρμενία το 1988. Πέθανε το 1990, χωρίς να είναι σαφές αν ο θάνατός του προήλθε από την έκθεσή του στην ραδιενέργεια, καθώς σύμφωνα με απόρρητο διάταγμα του 1988, οι Σοβιετικοί γιατροί δεν επιτρέπεται να καταγράψουν σαν αίτιο θανάτου την ραδιενέργεια.

⁹⁸ Leonid Bershidsky, «If HBO's 'Chernobyl' Was Made by Russians», *Bloomberg*, 31/05/2019, προσβάσιμο στο <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-05-31/hbo-s-chernobyl-is-good-but-a-russian-version-would-be-better>.

μπλε λάμψη από την ιονίζουσα ακτινοβολία ανάμεσα στους καπνούς,⁹⁹ υποδεικνύει πως ο πυρήνας του αντιδραστήρα είναι εκτεθειμένος. Η Χόμιουκ καταφθάνει στο Τσερνόμπιλ και προειδοποιεί τον Λεγκάσοφ πως αν στο νερό που βρίσκεται στο υπόγειο φτάσει ο λιωμένος πυρήνας, τότε μία έκρηξη 4 μεγατόνων θα πραγματοποιηθεί, από την οποία ολόκληρος ο πληθυσμός του Κιέβου θα αφανιστεί καθώς και μεγάλο μέρος του πληθυσμού του Μινσκ. Η πιθανότητα αυτής της έκρηξης πρόκειται μάλλον για σεναριακή υπερβολή, που εξυπηρετεί όμως την δραματουργική κλιμάκωση καθώς η επιχείρηση αποστράγγισης του νερού προσφέρει ένα δυνατό και αγωνιώδες φινάλε.¹⁰⁰

Στο τρίτο επεισόδιο αφού η αποστράγγιση έχει επιτύχει, η πυρηνική κατάρρευση απειλεί να μολύνει το νερό στο έδαφος, για το λόγο αυτό στρατολογούνται ανθρακωρύχοι για να σκάψουν ένα τούνελ κάτω από εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες ώστε να τοποθετήσουν έναν εναλλάκτη θερμότητας κάτω από το Σταθμό. Η KGB είναι πανταχού παρούσα και ο Λεγκάσοφ ενημερώνεται από τον Στσέρμπινα για αυτό. Την ίδια ώρα στη Μόσχα η Χόμιουκ, ως απεσταλμένη του Λεγκάσοφ, διερευνά τα γεγονότα που οδήγησαν στην έκρηξη συνομιλώντας με τον διευθυντή του Σταθμού αλλά και με τον επικεφαλής μηχανικό -ο Ντιάτλοφ αρνείται να συνεργαστεί, οι οποίοι νοσηλεύονται ετοιμοθάνατοι. Στο ίδιο νοσοκομείο νοσηλεύονται και οι πυροσβέστες από το Πρίπιατ και η Λουντμίλα δωροδοκεί για να εισέλθει και αποκρύπτει την εγκυμοσύνη της προκειμένου να δει τον επίσης ετοιμοθάνατο σύζυγό της. Κατά την διάρκεια αυτής της συνάντησης παραβαίνει τους κανόνες προστασίας, γεγονός που θα αποβεί μοιραίο για το έμβρυο που κυοφορεί. Στο σημείο αυτό η Χόμιουκ συλλαμβάνεται από την KGB, αλλά ο Λεγκάσοφ παρεμβαίνει ώστε να αφεθεί ελεύθερη. Το επεισόδιο κλείνει με την συγκλονιστική σκηνή της ομαδικής ταφής των

⁹⁹ «Αυτή η μπλε λάμψη αποκλείεται να υπήρξε στην πραγματικότητα» στο Henry Fountain, «Plenty of Fantasy in HBO's 'Chernobyl,' but the Truth Is Real», *New York Times*, 2/6/2019, προσβάσιμο στο <https://www.nytimes.com/2019/06/02/arts/television/chernobyl-hbo.html?searchResultPosition=13>.

¹⁰⁰ Aria Bendix, «HBO's 'Chernobyl' just won 10 Emmys — here's what it gets right (and wrong) about the world's worst nuclear power plant accident», *Business Insider*, 23/9/2019, προσβάσιμο στο <https://www.businessinsider.com/chernobyl-hbo-whats-true-myths-2019-5#myth-a-steam-explosion-following-the-disaster-could-have-left-much-of-europe-uninhabitable-5>.

θυμάτων από ARS, που σφραγίζονται σε μολύβδινα φέρετρα και θάβονται σε ομαδικό τσιμεντένιο τάφο.

Το γιγάντιο έργο της απολύμανσης έχει ξεκινήσει στο Τσερνόμπιλ καθώς οι κάτοικοι απομακρύνονται από την ευρύτερη Ζώνη Αποκλεισμού¹⁰¹ του. Στις περιπολίες που πραγματοποιούνται κατά μήκος των συνόρων της Ζώνης πυροβολούνται και θάβονται εγκαταλελειμμένα ζώα για την αποφυγή μετάδοσης της μόλυνσης, γεγονός που είναι πραγματικό και όχι σεναριακό εύρημα για να προσδώσει μία περαιτέρω δραματικότητα.¹⁰² Το πρόγραμμα καθαρισμού της οροφής του σταθμού από τα συντρίμια αποτυγχάνει, καθώς τα ρομπότ που θα καθάριζαν την οροφή καταστρέφονται όταν εκτίθενται στο σημείο με την υψηλότερη ακτινοβολία. Αυτό έχει σαν επακόλουθο την ανάγκη να στρατολογηθούν 3828 άντρες ώστε να καθαρίσουν την οροφή με τα χέρια φορώντας τον απαραίτητο εξοπλισμό και έχοντας τη δυνατότητα να παραμένουν στην οροφή για μόνο 90 δευτερόλεπτα για μία φορά. Η Λουντμίλα γεννάει ένα κοριτσάκι το οποίο όμως πεθαίνει λίγες ώρες μετά την γέννα λόγω της δηλητηρίασης από την ακτινοβολία -και αυτό το συμβάν είναι αληθές. Η Χόμιουκ διεξάγει έρευνα στα αρχεία της Μόσχας και ανακαλύπτει πως το 1975 ένα παρεμφερές περιστατικό έχει σημειωθεί στον Πυρηνικό Σταθμό Παραγωγής Ηλεκτρικής Ενέργειας του Λένινγκραντ, το οποίο η KGB είχε αποκρύψει. Ενημερώνει για την ανακάλυψή της αυτή τους Λεγκάσοφ και Στσερμπίνα, οι οποίοι καλούνται να καταθέσουν στην δίκη των υπαιτίων της καταστροφής, του μηχανικού Ανατόλι Ντιάτλοφ, του διευθυντή του Σταθμού Βίκτορ Μπριουχάνοφ και του αρχιμηχανικού Νικολάι Φορμίν. Η Χόμιουκ συμβουλεύει τον Λεγκάσοφ να καταθέσει την αλήθεια στην Διεθνή Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), αψηφώντας τις πιθανές συνέπειες που θα έχει από την κυβέρνηση. Εκείνος τελικά θα καταθέσει ψευδώς πως το δυστύχημα οφείλεται αποκλειστικά σε ανθρώπινο λάθος, ενώ στην πραγματικότητα το ελάττωμα σχεδιασμού στις ράβδους ελέγχου είχε καταλυτική σημασία στην ανατίναξη του αντιδραστήρα.

¹⁰¹ Η Ζώνη Αποκλεισμού του Τσερνόμπιλ, αρχικά οριοθετήθηκε σε ακτίνα 30 χλμ. από τον Πυρηνικό Σταθμό του Τσερνόμπιλ ενώ με την πάροδο του χρόνου τα σύνορα της μεταβλήθηκαν ώστε να καλύπτουν μεγαλύτερη περιοχή. Στις μέρες μας την περιοχή αυτή την διοικεί οργανισμός της Κρατικής Υπηρεσίας Έκτακτης Ανάγκης της Ουκρανίας. <https://dazv.gov.ua/>.

¹⁰² Aria Bendix, ό.π.

Το τελευταίο επεισόδιο της σειράς επικεντρώνεται στην δίκη που λαμβάνει χώρα στην εγκαταλελειμμένη πόλη του Τσερνόμπιλ. Η αλήθεια είναι πως η δίκη μοιάζει πιο πολύ με δίκη χολιγουντιανής ταινίας γεγονός που μάλλον δεν ανταποκρίνεται στην σοβιετική δικαστική πραγματικότητα της εποχής. Στις συνεντεύξεις που έχει πάρει η Χόμιουκ από εκείνους που βρίσκονταν στο δωμάτιο ελέγχου βασίζονται οι καταθέσεις της ίδιας και του Λεγκάσοφ. Εξηγούν πως η ανυπομονησία του Ντιάτλοφ να ολοκληρώσει την καθυστερημένη δοκιμή ασφαλείας, οδήγησε στην διακοπή λειτουργίας του αντιδραστήρα, που σε συνδυασμό με το ελάττωμα στις ράβδους ελέγχου, οδήγησαν στην ανατίναξη του αντιδραστήρα. Ο Λεγκάσοφ αποφασίζει τελικά να αποκαλύψει πως έχει πραγματοποιηθεί απόκρυψη πληροφοριών όσον αφορά τον Σταθμό του Λένινγκραντ και παραδέχεται πως είπε ψέματα στην κατάθεσή του στην ΙΑΕΑ. Κρατείται από την ΚGB, η κατάθεσή του δεν βλέπει ποτέ το φως της δημοσιότητας, ο ίδιος δεν μνημονεύεται για το ρόλο του στην αντιμετώπιση της καταστροφής, ενώ δεν εργάστηκε ποτέ ξανά.¹⁰³

Η αυθεντικότητα της σειράς κριτικάρεται από τον Ρώσο αρθρογράφο Leonid Bershidsky, καθώς, όπως λέει, ενώ οι παραγωγοί κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες να αναπαραστήσουν την εποχή και την ύστερη Σοβιετική υλική κουλτούρα, φαίνεται σαν να έχουν βρει τυχαία αντικείμενα σε λαϊκή αγορά και να τα έχουν τοποθετήσει στο φόντο. Το γεγονός αυτό βέβαια μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο από όσους έχουν ζήσει την εποχή εκείνη στην ΕΣΣΔ, οι Δυτικοί τηλεθεατές όπως και οι νεότερες μετά-Σοβιετικές γενιές, δεν θα κάνουν την ίδια παρατήρηση. Στο σχετικό άρθρο του, ο Bershidsky, σχολιάζει δημοσίευμα της ρωσικής εφημερίδας Komsomolskaya Pravda, το οποίο ισχυρίζεται πως η σειρά αποτελεί μία προσπάθεια υπονόμησης της ρωσικής ηγεμονίας στην εξαγωγή πυρηνικών αντιδραστήρων, έναν από τους λίγους τομείς που η Ρωσία προηγείται των ΗΠΑ. Ο στόχος την είναι να προκαλέσει την εναντίωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης στα ρωσικά πυρηνικά έργα και τελικά να προκαλέσει Ρωσοφοβία, σύμφωνα με την ρωσική εφημερίδα. Οι Ρώσοι, όμως στην σειρά, δεν παρουσιάζονται σαν κακοί σύμφωνα με τον αρθρογράφο και σε καμία περίπτωση δεν συμφωνεί με την υπόθεση πως η παραγωγή του HBO αποτελεί αμερικανική

¹⁰³ Στις 20 Σεπτεμβρίου του 1996, του απονεμήθηκε από την Ρωσική Ομοσπονδία ο τιμητικός τίτλος του «Ήρωα της Ρωσικής Ομοσπονδίας» για το κουράγιο και τον ηρωισμό που επέδειξε κατά την έρευνα της καταστροφής. Leatherbarrow, *ο.π.*, σ.207.

προπαγάνδα, αλλά τονίζει τα υπερεθνικό μήνυμα για τα όρια των κυβερνήσεων, της διαχείρισης αλλά και της ανθρωπίνης ψυχής όταν έρχονται αντιμέτωποι με τέτοιες ανείδωτες τεχνολογικές καταστροφές.¹⁰⁴

Σε άρθρο στους New York Times του Henry Fountain, συγγραφέα που εξειδικεύεται στις επιστήμες, τονίζονται διάφορες ανακρίβειες στην σειρά -άλλες μεγαλύτερες, άλλες μικρότερες, οι οποίες όμως, σύμφωνα πάντα με τον αρθρογράφο, δεν είναι τόσο σημαντικές αφ' ής στιγμής η σειρά καταφέρνει να φτάσει στην αλήθεια. «Το πρώτο πράγμα που πρέπει κανείς να καταλάβει για τη σειρά Chernobyl, είναι πως μεγάλο μέρος της είναι προϊόν μυθοπλασίας. Το δεύτερο, και πιο σημαντικό, είναι πως αυτό δεν έχει και ιδιαίτερη σημασία».¹⁰⁵ Προφανώς και οι δημιουργοί της σειράς δεν ωραιοποιούν την καταστροφή, μερικές φορές μάλιστα το παρατραβούν παρουσιάζοντας θύματα ραδιενέργειας καλυμμένα με αίματα (!) για κάποιο λόγο, αλλά αυτές είναι οι επιταγές του Hollywood να τα θέλουν όλα σε χαοτική κατάσταση. Υπάρχουν σημαντικές πινελιές αληθοφάνειας, ωστόσο, όπως τα απόκοσμα πλάνα από την οροφή του αντιδραστήρα κατά τη διάρκεια της εκκαθάρισης. Μπορεί η πλοκή να επικεντρώνεται σε τρεις χαρακτήρες Λεγκάσοφ, Στσερμπίνα και Χόμιουκ, η πραγματικότητα είναι πως ένας στρατός -κυριολεκτικός τε και μεταφορικός- ανθρώπων συμμετείχε στον σχεδιασμό και την υλοποίηση του τιτάνιου έργου της εκκαθάρισης, πυροσβέστες, ανθρακωρύχοι, οι πιλότοι των ελικοπτέρων κ.ά. Στο τέλος η αλήθεια της σειράς, όμως, βγαίνει στην επιφάνεια καθώς τονίζει πως η όλη καταστροφή περισσότερο επήλθε από τα ψέματα, τις συγκαλύψεις και ένα πολιτικό σύστημα σε αποσύνθεση και λιγότερο από κακούς μηχανικούς ή εσφαλμένη διαχείριση και εκπαίδευση.¹⁰⁶

Στην αντίπερα όχθη και στα καθ' ημάς, στο φύλλο της 27ης και 28ης Ιουλίου του 2019, ο Ριζοσπάστης αφιερώνει μια ολοσέλιδη κριτική στην δημοφιλή σειρά Chernobyl. Ο αρθρογράφος δεν αφήνει καμία αμφιβολία στον αναγνώστη από την πρώτη κιόλας παράγραφο, πως είναι ξεκάθαρο πως η σειρά μέσω του αντισοβιετισμού, προσπαθεί να καταπολεμήσει την κομμουνιστική ιδεολογία. Κατηγορεί τους δημιουργούς πως δίνουν έμφαση σε προβληματικές καταστάσεις -δίνοντας έμφαση σε

¹⁰⁴ Leonid Bershidsky, *ό.π.*

¹⁰⁵ Henry Fountain, *ό.π.*

¹⁰⁶ Henry Fountain, *Στο ίδιο.*

μη προβληματικές καταστάσεις το σενάριο θα απείχε πολύ από τα να είναι ελκυστικό-όπως η γραφειοκρατία, ο καριερισμός, η τεχνολογική καθυστέρηση, φαινόμενα τα οποία ναι μεν παραδέχεται πως ήταν υπαρκτά στην ΕΣΣΔ την εποχή εκείνη, αλλά η σειρά δεν παρουσιάζει τους λόγους που τα προκάλεσαν. Όλα τα παραπάνω προκλήθηκαν επειδή ο σοσιαλισμός είχε ήδη μπει σε διαδικασία υποχώρησης καθώς είχε ήδη ξεκινήσει να διαβρώνεται από τον καπιταλισμό. Εν ολίγοις, το άρθρο υποστηρίζει πως η παραβίαση του σοσιαλισμού οδήγησε στα παραπάνω φαινόμενα και όχι ο ίδιος ο σοσιαλισμός, γεγονός που δεν παρουσιάζεται στη σειρά.

Μετά το τέλος του πέμπτου επεισοδίου προβάλλονται εικόνες από την σημερινή κατάσταση του Πρίπιατ, του Τσερνόμπιλ και της Ζώνης Αποκλεισμού ενώ παρατίθενται στοιχεία για τις απώλειες, το περιβάλλον και τους πραγματικούς πρωταγωνιστές. Το άρθρο του Ριζοσπάστη αφιερώνει σημαντικό μέρος του, παραθέτοντας στοιχεία ώστε να διαψεύσει τον αριθμό των θυμάτων. Να σημειωθεί πως ενώ το άρθρο γράφει πως στη σειρά οι νεκροί ανέρχονται σε 93.000, στην πραγματικότητα στα τελευταία πλάνα της σειράς υπάρχει ο υπότιτλος: «Ποτέ δεν θα μάθουμε το ακριβές ανθρώπινο κόστος από το Τσερνόμπιλ. Οι περισσότερες εκτιμήσεις κυμαίνονται από τους 4.000 στους 93.000 θανάτους». Μάλλον όχι τυχαία, το άρθρο, επιλέγει να κρατήσει τον μεγαλύτερο αριθμό, ενώ καταλογίζει τους θανάτους από καρκίνο που ακολούθησαν το δυστύχημα, στον καπιταλιστικό τρόπο ζωής, καθώς επιδεινώθηκε το βιοτικό επίπεδο των λαϊκών στρωμάτων ενώ υποβαθμίστηκε και το σύστημα υγείας. Το άρθρο διαψεύδει τον ισχυρισμό -ή μήπως πραγματικότητα;- περί απόκρυψης της αλήθειας από την σοβιετική πλευρά τις πρώτες ώρες και μέρες από την έκρηξη, ενώ κατηγορεί τους δημιουργούς για εμπάθεια όσον αφορά τον κομμουνισμό.

Κλείνοντας, το άρθρο δεν χάνει ευκαιρία να τονίσει τα θετικά της Σοβιετικής Ένωσης, την άμεση κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού, ο οποίος λόγω αποτελεσματικού κεντρικού σχεδιασμού, κατάφερε να φέρει εις πέρας ένα τέτοιο γιγάντιο εγχείρημα, όπως αυτό της εκκαθάρισης. Τέλος, το άρθρο αναρωτιέται για ποιο λόγο ακόμα και 30 χρόνια μετά την κατάρρευση του σοσιαλισμού, ο καπιταλισμός εξακολουθεί και ασχολείται μαζί του. «Μήπως η σειρά προσπαθεί να απαντήσει στην

πλειονότητα των νέων της Αμερικής, που δηλώνουν ότι προτιμούν το σοσιαλισμό από τον καπιταλισμό;». ¹⁰⁷

¹⁰⁷ «Μύθοι και πραγματικότητα με αφορμή την τηλεοπτική σειρά «Τσέρνομπιλ», *Ριζοσπάστης*, 27-28/7/2019 στο <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=10432220>.

Επίλογος

Το ζήτημα της πυρηνικής ενέργειας παραμένει πάντα επίκαιρο και το Τσερνόμπιλ επανέρχεται στην επικαιρότητα με κάθε ευκαιρία. Οι συνέπειες του ακόμα δεν είναι απόλυτα μετρήσιμες, καθώς τα αρχικά δεδομένα είναι τουλάχιστον ανακριβή, ενώ οι μακροχρόνιες επιπτώσεις δεν είναι εύκολο να χαρτογραφηθούν. Έρευνα της Greenpeace εκτιμά πως οι θάνατοι από καρκίνο που οφείλεται στην μόλυνση από το Τσερνόμπιλ, θα φθάσουν τους 93.000 σε βάθος 70 χρόνων. Ενώ τα πρώτα 20 χρόνια από το δυστύχημα, τα περιστατικά παιδικού καρκίνου του θυροειδούς που καταγράφηκαν έφτασαν τα 4.000.¹⁰⁸ Χιλιάδες άνθρωποι αναγκάστηκαν να απομακρυνθούν από τις εστίες τους, ενώ οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι πραγματικά ανυπολόγιστες και για άγνωστο χρονικό διάστημα, ακόμα και με τις κάλυψη του αντιδραστήρα με την αρχική σαρκοφάγο η οποία αντικαταστάθηκε το 2019 από μία νέα ατσάλινη σαρκοφάγο.

Στις σελίδες που προηγήθηκαν πραγματοποιήθηκε μία μελέτη της κάλυψης τριών ελληνικών εφημερίδων -*Ριζοσπάστης*, *Έθνος* και *Βραδυνή*, του πυρηνικού δυστυχήματος του Τσερνόμπιλ, σε χρονικό διάστημα ενός μήνα -Μάιος 1986. Το γεγονός που έπιασε απροετοίμαστους τους αρμόδιους και τους κρατικούς μηχανισμούς, ήταν επόμενο να πιάσει απροετοίμαστα και τα ΜΜΕ. Ο Τύπος την εποχή εκείνη πουλώντας εκατοντάδες χιλιάδες φύλλα ημερησίως «συνέβαλε ενεργά στην στη δημιουργία της γενικευμένης υστερίας»¹⁰⁹ που μεταφράστηκε σε επιδρομές πολιτών στα σούπερ μάρκετ και απορρύθμιση της αγοράς, σε κοσμοσυρροή στο νοσοκομείο Αλεξάνδρα για εξετάσεις, στην πρόκληση γενικότερου πανικού και σε αναζωπύρωση του αντιπυρηνικού κινήματος.

Η κάθε εφημερίδα υπό το πολιτικό της πρίσμα παρουσιάζει το θέμα, άλλοτε ψύχραιμα, όπως ο *Ριζοσπάστης* επειδή αυτή είναι η γραμμή της ΕΣΣΔ, άλλοτε προκαλώντας τον πανικό είτε επειδή θέλει να πουλήσει περισσότερα φύλλα, όπως το *Έθνος*, είτε επειδή επιθυμεί να κάνει αντιπολίτευση, όπως η *Βραδυνή*.

¹⁰⁸ Σάντη Φαμελιάρη, «Πόση σχέση έχει με την αλήθεια η σειρά "Chernobyl";», Greenpeace, 9/7/2019, προσβάσιμο στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima/8783/seira-chernobyl-alitheia/>.

¹⁰⁹ Η Ελλάδα στη Δεκαετία του '80, ό.π., σ.599.

Η σειρά *Chernobyl* παρουσιάζοντας μια δραματοποιημένη μορφή των γεγονότων με την τεράστια επιτυχία της, επιβεβαίωσε πως το θέμα του Τσερνόμπιλ παραμένει επίκαιρο και ικανό να οξύνει τα πνεύματα ακόμα και 32 χρόνια μετά. Στις μέρες μας η πόλη του Πρίπιατ όπως και η Ζώνη Αποκλεισμού προσελκύουν μεγάλο αριθμό τουριστών καθώς πρόκειται για μια επίσκεψη σε χρονοκάψουλα, αφού τίποτα δεν έχει αλλάξει στην περιοχή από το 1986.¹¹⁰

Ο ίδιος ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ σε άρθρο του το 2006 έκανε την εξής διαπίστωση: «Η έκρηξη στο Τσερνόμπιλ ενδεχομένως ευθύνεται περισσότερο κι από ό,τι η πολιτική μου της περεστρόικας για τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, πέντε χρόνια αργότερα. Το Τσερνόμπιλ αναδείχθηκε σε κρίσιμη ιστορική καμπή: υπήρχε η περίοδος πριν και η περίοδος μετά την καταστροφή».¹¹¹ Το δυστύχημα του Τσερνόμπιλ πιθανότατα να αποτέλεσε το πρώτο επεισόδιο του τέλους του Ψυχρού Πολέμου. καθώς οδήγησε τις υπερδυνάμεις να παραδεχτούν «την ύπουλη παραφροσύνη του πυρηνικού ανταγωνισμού [και δέχτηκαν η μία] την ειλικρινή διάθεση της άλλης να θέσει τέρμα σε αυτήν την κατάσταση»¹¹² και κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου υπενθύμισε πως το περιβάλλον δεν γνωρίζει σύνορα.¹¹³

¹¹⁰ Serhii Plokhyy, *ό.π.*, σ.320.

¹¹¹ Γιώργος Τσακνιάς, «Η έκρηξη που "διέλυσε" την ΕΣΣΔ», *Καθημερινή*, 24/6/2019, προσβάσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/1030111/i-ekruxi-poy-dielyse-tin-essd/>.

¹¹² Eric Hobsbawm, *ό.π.*, σ.319.

¹¹³ Jeremy Adelman, *ό.π.*, σ.817.

Πηγές

Εφημερίδες:

Ακρόπολις

Απογευματινή

Αυγή

Η Βραδυνή

Έθνος

Ελεύθερος Τύπος

Ελευθεροτυπία

Καθημερινή

Τα Νέα

New York Times

Ηλεκτρονικές Πηγές:

Bloomberg

Business Insider

Greenpeace

Εγκυκλοπαίδειες:

Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974*, ΙΝΕ/ΕΙΕ-103, Αθήνα 2008.

Ιστορικό Λεύκωμα 1986, Έκδοση «Καθημερινής», Αθήνα 1999.

Βιβλιογραφία

Σβετλάννα Αλεξίεβιτς, *Τσέρνομπιλ, Ένα χρονικό του Μέλλοντος*, Πατάκης, Αθήνα 2015.

Βαμβακάς Β.–Παναγιωτόπουλος Π. (επιμ.), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80, Κοινωνικό, Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2014.

Βούλγαρης Γιάννης, *Η Μεταπολίτευση στην Ελλάδα 1974-2009*, Πόλις, Αθήνα 2013.

Μανόλης Γ. Δρεττάκης, *Η Κυκλοφορία των Εφημερίδων 1975-1992*, Gutenberg, Αθήνα, 1994.

Αντώνης Λιάκος, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, Πόλις, Αθήνα, 2022.

Νίκου Μποζιονέλου, «Το Τσέρνομπιλ και ο ελληνικός Τύπος της εποχής», *nbozionelos.gr*, 26/4/2019, προσβάσιμο στο <https://nbozionelos.gr/archives/3013> .

Γιώργος Τσακνιάς, «Η έκρηξη που "διέλυσε" την ΕΣΣΔ», *Καθημερινή*, 24/6/2019, προσβάσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/world/1030111/i-ekrxi-poy-dielyse-tin-essd/>.

Σάντη Φαμελιάρη, «Πόση σχέση έχει με την αλήθεια η σειρά "Chernobyl";», *Greenpeace*, 9/7/2019, προσβάσιμο στο <https://www.greenpeace.org/greece/issues/klima/8783/seira-chernobyl-alitheia/> .

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Ανάμεσα στον Μύθο και τις (εκατέρωθεν) Εμμονές: Ελλάδα και ΗΠΑ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο», στο Θεοδόσης Καρβουνάρáκης (επιμ.), *Ο Ψυχρός Πόλεμος. Μια Διεπιστημονική Προσέγγιση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σ.239-262.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η έναρξη του δεύτερου Ψυχρού Πολέμου», *εφημ. Καθημερινή*, 29/1/2023.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Πατάκης, Αθήνα 2001.

Aria Bendix, «HBO's 'Chernobyl' series invented a main character to depict the world's worst nuclear power plant accident», *Business Insider*, 20/9/2019, προσβάσιμο στο <https://www.businessinsider.com/hbo-chernobyl-series-invented-nuclear-physicist-character-2019-6> .

Aria Bendix, «HBO's 'Chernobyl' just won 10 Emmys — here's what it gets right (and wrong) about the world's worst nuclear power plant accident», *Business Insider*, 23/9/2019, προσβάσιμο στο <https://www.businessinsider.com/chernobyl-hbo-whats-true-myths-2019-5#myth-a-steam-explosion-following-the-disaster-could-have-left-much-of-europe-uninhabitable-5>.

Leonid Bershidsky, «If HBO's 'Chernobyl' Was Made by Russians», *Bloomberg*, 31/05/2019, προσβάσιμο στο <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2019-05-31/hbo-s-chernobyl-is-good-but-a-russian-version-would-be-better> .

Matthew Evangelista, «Explaining the End of the Cold War: Turning Points in Soviet Security Policy», στο Olav Njølstad (ed.), *The Last Decade of the Cold War, From Conflict Escalation to Conflict Transformation*, Frank Cass, London and New York 2004, σ.118-134.

Henry Fountain, «Plenty of Fantasy in HBO's 'Chernobyl,' but the Truth Is Real», *New York Times*, 2/6/2019, προσβάσιμο στο <https://www.nytimes.com/2019/06/02/arts/television/chernobyl-hbo.html?searchResultPosition=13> .

Eric Hobsbawm, *Η Εποχή των Άκρων, Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, Θεμέλιο, Αθήνα 2010.

John A. Mazis, «Ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ και η Κατάρρευση του Κομμουνισμού στη Σοβιετική Ένωση», στο Θεοδόσης Καρβουναράκης (επιμ.), *Ο Ψυχρός Πόλεμος. Μια Διεπιστημονική Προσέγγιση*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σ.263-284.

Leatherbarrow Andrew, *Τσερνόμπιλ 01:23:40, Όλη η αλήθεια για το δυστύχημα που άλλαξε τη Ιστορία*, Οξύ, Αθήνα 2019.

Melvyn P. Leffler, «The Beginning and the End: Time, Context and the Cold War», στο Olav Njølstad (ed.), *The Last Decade of the Cold War, From Conflict Escalation to Conflict Transformation*, Frank Cass, London and New York 2004, σ.29-59.

Sergei Plokhly, *Chernobyl History of a Tragedy*, Penguin, Random House, UK, 2018.

Danid M. Rubin, «How the News Media Reported on Three Mile Island and Chernobyl», *Journal of Communication*, September 1987, p.42-57.

Robert Tignor, Jeremy Adelman, Stephen Aron, Stephen Kotkin, Suzanne Marchand, Gyan Prakash, Michael Tsin, *Worlds Together, Worlds Apart, Volume 2: From 1000 CE to the Present*, W.W. Norton & Company, Inc., New York and London 2002.

Odd Arne Westad, “The Cold War and the international history of the twentieth century” στο Melvyn P. Leffler & Odd Arne Westad (ed.), *The Cambridge History of the Cold War*, Volume III, Endings, Cambridge University Press, Cambridge 2010.